

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Katedra pastorálních oborů a právních věd

JUDr. Jana Benešová

Převody kostelů necírkevním subjektům

Bakalářská práce

Vedoucí práce: doc. Ing. Mgr. Aleš Opatrný, Th.D.

Praha 2014

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Litoměřicích dne 2.prosince 2013

Jana Benešová

Bibliografická citace

Převody kostelů necírkevním subjektům : bakalářská práce / Jana Benešová ; vedoucí práce : Aleš Opatrný. -- Praha, 2014. –53.

Anotace

Převody kostelů necírkevním subjektům

Práce se zabývá problematikou nevyužívaných kostelů katolické církve, konkrétně pak důvody a okolnostmi, které vedou k převodu vlastnictví kostelů mimo církve.

Autorka podává stručný nástin historických a společenských souvislostí tohoto fenoménu, činí srovnání právní úpravy pojmu podle práva kanonického a podle práva světského. Současně uvádí náležitosti platného převodu kostela: přibližuje proces schvalování převodu, vyjadřuje se k náležitostem smlouvy.

Autorka se dále vyslovuje k řadě aspektů, které převody kostelů ovlivňují; dává dílčí doporučení pro zlepšení procesu uzavírání smluv, ale i pro nahlížení tohoto fenoménu církví obecně.

Úvahy církve o převodu kostela nevnímá autorka práce jako projev rezignace církve na naplnění jejího misijního poslání. Vnímá jej jako příležitost nejen pro budovy kostelů, ale i pro církve samotnou.

Klíčová slova: *kostel, vlastník, pastorační*

Abstract

Transfers of Churches to Non-Ecclesiastical Subjects

The thesis deals with the issue of unused Roman Catholic churches, specifically with the reasons and circumstances which result in transferring the churches' ownership to non-ecclesiastical subjects.

The author presents a brief outline of historical and social context of this phenomenon, she submits comparison of this term's legislation under a canonical and secular law. At the same time she states requirements for a valid church transfer; she elucidates the approval process of the transfer, she gives her opinion of the transfer agreement's requirements.

The author also pronounces upon a number of aspects influencing the transfers; she gives particular recommendations to improve the contracting process as well as to the Church's approach to this phenomenon.

The considerations of the church buildings are not taken in as an expression of the Church's resignation to fulfil its mission. The author perceives this as an opportunity not only for the buildings but also for the Church itself.

Keywords: *church, owner, pastoral care*

OBSAH

Úvod	5
1. Nástin historicko-právních a společenských souvislostí	8
1.1 Farní systém a patronátní právo	8
1.2 Dopady novodobého patronátu	9
1.3 Vnímání role kostela ve společnosti	10
1.4 Křesťanské východisko	11
2. Kostel z pohledu kanonického práva	13
2.1 Kostel jako integrální prvek posvěcující služby církve	13
2.2 Kostel jako posvátné místo	14
2.3 Kostel jako posvátná budova	16
2.4 Kostel jako subjekt práva (církvní historická právnická osoba)	20
3. Kostel z pohledu právního řádu ČR (právo světské)	21
3.1 Kostel jako předmět soukromého práva (stav k 31.12.2013)	21
3.1.1 Věc v právním smyslu, nemovitost	22
3.1.2 Věc hlavní, součást a příslušenství věci	23
3.2 Kostel jako předmět veřejnoprávní regulace (výběr)	25
3.2.1 Zákon stavební	25
3.2.2 Zákon o památkové ochraně	26
4. Převody kostelů z pohledu kanonického práva	28
4.1 Východiska a náležitosti převodu podle CIC/1983	28
4.2 Počestné světské užívání	30
4.3 Role jednotlivých aktérů	32
5. Převody kostelů z pohledu světského práva (právo občanské)	35
5.1 Východiska a podstatné náležitosti smlouvy	35
5.2 Darovací a kupní smlouva, specifika	37
5.3 Další ujednání	39
5.4 Související smlouvy	40
6. Aspekty ovlivňující proces převodu kostelů	41
6.1. Mnohvrstevný problém	42
6.2 Konkrétní aspekty rozhodnutí	43
6.3 Poznatky z praxe, doporučení	44
Závěr	46
Seznam literatury a dalších zdrojů (právní předpisy)	51
Seznam zkratk	53

ÚVOD

Kostely jsou „*znamením a symboly nadpozemské skutečnosti*“¹, jsou svědectvím minulosti i současnosti křesťanské církve. Křesťané, zvláště katolického vyznání, nevnímají kostel za pouhou stavbu, a to i přes jeho nepochybný majestátní až úchvatný vnější vzhled. To podstatné je z pohledu jejich víry „skryto“ v samotné podstatě této budovy, resp. v účelu, s nímž byla vystavěna – v adoraci Boha.

Ať už Bůh v životech lidí hraje „rolí“ zásadní, případně roli téměř žádnou, v blízkosti kostelů si onen zvláštní, až nadčasový pocit z budovy uvědomí většina lidí. Majestátnost kostelů ve městech a téměř romantická malebnost kostelů venkova nás často donutí ke zpomalení chůze, k pozvednutí pohledu vzhůru směrem k věži kostela, případně k zalomcování starobyrou klikou u vstupu a pokusu vejít dovnitř.

Lze se obecně shodnout, že kostel není běžnou budovou. Jde o stavby v mnoha ohledech jedinečné: svým stavebnětechnickým ztvárněním, zejména pak svým účelem a posláním – ten nelze opomenout. Pokud má člověk na zřeteli účel, s nímž byly a jsou tyto budovy stavěny a užívány, stává se už tak nelehký problém dalšího zachování těchto budov ještě složitější. Nejde jen o historicky hodnotné stavby, na jejichž zachování by měla mít celá společnost zájem, ale též o vnímání a zachování těchto budov z hlediska obecně křesťanského, neboť úcta k nim má duchovní rozměr.

Jde tedy o problém složitější, vždyť tyto stavby byly vystavěny za zcela ojedinělým účelem: k poctě a k oslavě Boha, jenž je stvořitelem a pánem našich životů. Tento účel má být trvalý, neb zasvěcení kostela jako posvátné budovy je z pohledu církve v zásadě jednou pro vždy, de facto dokud kostel není téměř zbořen. Pro lidi stojící mimo církev je ona de facto trvalá disponovanost kostela být posvátnou budovou obtížně pochopitelná, pro církev jde o premisu, s níž při nakládání s kostely musí počítat.

Jak se tedy postavit k otázce zachování těchto budov pro další generace, resp. k užívání těchto s Bohem a křesťanstvím de facto spjatých budov v dalších desetiletích?

Tato otázka nutně souvisí s tím, jak je církev v budoucnu s to nést roli vlastníka těchto budov a s jakým využitím pro ně počítá v případech, kdy primární účel užití ustoupil do pozadí. Právě toto trvalé jemné „napětí“ mezi vnímáním kostela jako budovy a současně jako posvátného místa, bylo jedním z důvodů, proč si autorka zvolila uvedené téma.

¹ SC 122

Téma je poměrně aktuální, neboť naši zemi pokrývá poměrně hustá síť kostelů, z toho v částech země jen málo využívaných. Všechny vyžadují alespoň základní údržbu, velký počet z nich i opravy v řádech milionů. Není tajemstvím, že v řadě kostelů (zvláště v některých vikariátech litoměřické diecéze) se dlouhé roky bohoslužby v zásadě nekonají, jejich stavebně technický stav je místy až havarijní.

Z pohledu autorky práce je proto s podivem, že problém nevyužívaných a chátrajících kostelů, nedoznal dosud v České republice systémového řešení či alespoň odborného rozpracování, a to jak na úrovni státu (např. z pohledu památkové ochrany), tak na úrovni církve. Ačkoli jde z velké části o problém celospolečenský, není patrné, že by k jeho řešení orgány státu přistupovaly s náležitým zájmem či dokonce systémově.

To, že nejde jen o problém ryze „český“ dokládá též zjištění, že se v r. 2003 k podobné problematice v Německu vyjádřili němečtí biskupové svým doporučením² - obdobný dokument autorka v ČR nenalezla.

Pro církve katolickou (dle jen církve) budiž omluvou, že jejím prioritním úkolem je realizace oné posvěcující služby, k níž je z odkazu samotného Ježíše Krista povolána. Tím se mimo jiné liší od celé řady jiných vlastníků nemovitostí - majetek (tedy i kostely) vlastní jen pokud „*to slouží k dosahování jí vlastních cílů, jimiž jsou především konání bohoslužeb a uskutečnění apoštolátu*“ – kromě jiného³, tj. jejím prioritním zájmem jako vlastníka těchto budov není sama správa těchto a dalších budov, ale jejich využívání právě pro misijní poslání církve.

Autorka je profesí právník, cílem práce ale není pouhé formální zhodnocení „dvojí“ právní úpravy tohoto problému. Usiluje o to, aby skrze tento právní exkurz práce přiblížila praktickou stránku procesu převodů a díky poznatkům z ní získaných formulovala dílčí doporučení. Doporučení jak pro optimalizaci procesu uzavírání smluv, především pak pro řešení problematiky převodů kostelů obecně.

Proces projednávání převodu kostela totiž v mnohém napovídá o konkrétní podobě života místní církve více, než se může na první pohled zdát. K nalezení dílčích odpovědí pro možná řešení této problematiky by malým dílem mohla posloužit i tato práce.

² Změny v užívání kostelů, kriteria a pomoc při rozhodování o změně v užívání kostelů, (s. 6-8), 2003, Sekretariát Německé biskupské konference, Bonn (překlad originálu : Arbeitshilfen 175 Umnutzung von Kirchen, Beurteilungskriterien und Entscheidungshilfen 24. September 2003, Herausgeber: Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz Bonner Talweg 177, 53129 Bonn)

³ lán. 1254 CIC/1983

1. Nástín historicko-právních a společenských souvislostí

1.1 Farní systém a patronátní právo

Toliko za účelem bližšího pochopení situace, v níž se nachází farnosti jako převažující vlastníci kostelů na území České republiky, zmíní autorka v úvodu též základní fakta z historie - bez ambice detailních exkurzů a bližších vysvětlivek.

S využitím dílčí části studie M. Kalného o církevním majetku lze zjednodušeně uvést, že původní podobou církevní správy v Česku byl tzv. velkofarní systém, víceméně odpovídající tzv. hradské soustavě. Až do 13. století neznala Evropa jednotnou úpravu konceptu vlastnictví - většinu Evropy ovlivňovalo právo germánské, v našich zemích právo bavorské. Podle jeho zásady budova patřila majiteli pozemku, na kterém byla postavena. Stavebníkem kostelů a farních budov byl zpočátku hlavně panovník, později šlechta – tyto budovy proto patřily jim, což mělo za následek posléze neblahý dopad na život církve (hmotná závislost na majiteli panství, nepatrný vliv biskupů na kněze, které jmenoval majitel panství, organizační roztříštěnost církevní správy atd.).

Po velkém úsilí církve se postupně, mimo jiné s odkazem na závěr 2. Lateránského koncilu v r. 1139, podařilo dosáhnout změny: tzv. *Velké privilegium české církve*, změnilo od r. 1222 vlastnické právo ke kostelům na tzv. *právo patronátní*. Dosavadní majitelé církevních staveb (ti, kteří je na svůj náklad postavili), právně uznali, že vlastníkem těchto církevních staveb je církev, oni - patroni staveb, však tímto současně přebírají nadále čestnou povinnost přispívat účinně na údržbu těchto jimi postavených církevních objektů; za to si podrželi vliv na jmenování duchovních správců (skrze biskupa).

Přeskočme velký kus historie a připomeňme, že stále existující *systém farní správy* u nás, pochází z doby církevních reforem císaře Josefa II. v 80. letech 18. století. Přes řadu výhod a současně negativních dopadů, které při svém zavedení přinesl, jeví se stávající přetrvávající dělení farností a vikariátů podle správního dělení země ne zcela neodpovídající dnešním potřebám. Hranice farností kopírují povětšinou obvody jednotlivých sídelních celků, což při hustotě našeho osídlení znamená, že síť kostelů jako přirozených symbolů těchto farností je s ohledem na velikost našeho státu rozsáhlá.

Toto uspořádání v podstatě přetrvává s mírnými korekcemi do dnešní doby, přestože se v důsledku tzv. slučování farností v některých diecézích, počet farností snižuje.⁴ Ve svých důsledcích to ale v zásadě nemění nic na počtu evidovaných kostelů a kaplí.

1.2 Dopady novodobého patronátu

Autorka je přesvědčena, že jedním z důvodů neutěšeného stavu kostelů u nás jeví se nevstřícný přístup státu k řešení tohoto problému. Stát byl a je současně tím, kdo prostřednictvím svých (světských) zákonů, zvláště s poukazem na veřejnoprávní zájem, omezuje činnost zvláště vlastníků nemovitostí podléhající památkové ochraně. Z pohledu autorky je nezájem státu o tuto problematiku do jisté míry pak paradoxní zvláště po r. 1990 - od r. 1949 totiž u nás platila zákonná úprava⁵, na základě které stát převzal do té doby existující patronáty nad církevním majetkem. Stanovil v něm, že „*veškerý soukromý a veřejný patronát nad kostely, obrocími a jinými církevními ústavami přechází na stát*“⁶. Tento zákonem daný stav se právně změnil až dnem 1.1.2013, kdy vstoupil v účinnost dlouho očekávaný *zákon o tzv. majetkovém vyrovnání s církvemi*⁷. Autorka připomíná, že přijetí zákona předcházelo mimo jiné nález Ústavního soudu ČR⁸, který ve svém výroku výslovně označil dlouhodobou nečinnost Parlamentu ČR v oblasti majetkového vyrovnání s církvemi za protiústavní. V odůvodnění svého nálezu soud mimo jiné vyslovil názor, že trvalá ekonomická závislost církví na státu neumožňuje realizaci plné náboženské svobody.

Nedůsledné plnění patronátu státem mělo z pohledu autorky neblahý následek zvláště na stavebně technický stav církevních budov. Stát se sice v roce 1949 zavázal jako patron spolufinancovat vedle církví údržbu a opravy církevních objektů, ve skutečnosti ale k výkonu tohoto svého závazku přistupoval nedůsledně. Především tento liknavý přístup státu fakticky způsobil, že řada budov je stavebně velmi zanedbaná. Církev jako vlastníček vynakládala a dosud vynakládá na údržbu a opravy kostelů prostředky, které měly být zvláště před r. 2013 pokryty převažující měrou finančním plněním státu, a to právě s odkazem na onen novodobý patronát dle zákona z r. 1949.

⁴ Srov. KALNÝ Mojmír, Církevní majetek a restituce, Studie Občanského institutu, květen 1995

⁵ zákon č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem ve znění novel

⁶ § 11 odst. 1 zákona č. 218/1949 Sb.

⁷ zákon č. 428/2012 Sb., o majetkovém vyrovnání s církvemi a náboženskými společnostmi

⁸ Nález Ústavního soudu ČR sp. zn. Pl. ÚS 9/07 ze dne 1.7.2010

1.3 Vnímání role kostela ve společnosti

Kostely jsou nezaměnitelným prvkem v české krajině, povětšinou tvoří nezaměnitelný *genius loci* místa, v němž se nacházejí. Budova kostela tak sehrává nepochybně méně či více významnou roli i mimo společenství křesťanů, pro něž prioritně byla stavba určena. Lze-li toto zjednodušeně shrnout - zčásti ve shodě s již zmíněným dokumentem německých biskupů, lze v současnosti úlohu kostela zjednodušeně vnímat

- z pohledu církve
 - *místo posvátné, tj. jako budovu určenou k oslavě Boha, k bohoslužbě*
 - *místo náboženské tradice*
 - *místo individuální zbožnosti*
 - *místo svědčící (stálou) přítomnost církve*
- z pohledu společnosti
 - *místo vědomí sounáležitosti lidí s daným místem (centrum tradice a zvyků)*
 - *místo zakoušení jiné zkušenost, místo zastavení se a ztišení*
 - *místo dokládající svědectví umění a dějin*⁹.

Ačkoli je naše společnost považována trochu zjednodušeně za spíše ateistickou, není nezanedbatelným faktem, že především pohled na kostel jako místo kulturních tradic a svědectví historie, je společností většinově v zásadě přijímán. Je také nepřehlédnutelné, že velké části lidí není lhostejný osud kostela zvláště v místě jejich bydliště či rodiště – kostel je pro tyto lidi jistým zpřítomněním jejich vlastní minulosti, ale i minulosti jejich předků, překračuje vlastní duchovní rámec svého poslání.

Nezanedbatelný potenciál – dle autorky zatím opomíjený, má pro jednotlivce i pro církve samotnou, role kostela jako místa „spochinutí“, zklidnění, ztišení; koneckonců církve sama v katechismu vymezuje též jako místo usebrání a osobní modlitby¹⁰.

Právě touto rolí – zdánlivě vedlejší vedle primární role kostela jako místa bohoslužby, je podle autorky žádoucí blíže se zabývat. Všichni občas hledáme vhodnou příležitost a vhodné místo pro zastavení se, pro srovnání myšlenek, pro pouhé mlčení. Pro řadu lidí právě kostel může být tímto nerušeným místem, byť jen v podobě příležitostného „azylu“. Je potřebné zmínit, že církve není s to sama v současné době tuto roli kostela

⁹ Srov. Změny v užívání kostelů, kriteria a pomoc při rozhodování o změně v užívání kostelů, (s. 6-8), 2003, Sekretariát Německé biskupské konference, Bonn (překlad originálu)

¹⁰ Srov. KKC 1199

nabídnout bez obtíží – předpokládá totiž možnost volného přístupu lidí do kostela i mimo čas konání bohoslužby. Ve spolupráci s obcemi, městy, spolky a dalšími subjekty, by se postupně u řady kostelů jistý prostor pro roli kostela jako místa *usebrání* s velkou pravděpodobností dal realizovat. Vedle již osvědčené a lidmi obecně přijímané příležitosti navštívit kostel též za kulturním zážitkem (koncerty, výstavy), by tato nová role mohla posílit působení kostela zvláště na osobní a duchovní rozvoj člověka. V místech, kde se již bohoslužby nekonají, by tak kostely mohly částečně znovu „ožít“. Bůh trpělivě oslovuje člověka a činí to různými způsoby – i nepatrné uspokojení člověka z krátké návštěvy kostela může být jedním z těchto způsobů, tedy i začátkem oné krásné i nelehké cesty; možná povede alespoň k pochopení, proč je kostel pro církev budovou zcela jedinečnou svým určením a významem, proč je posvátným místem, resp. posvátnou budovou.

1.4 Křesťanské východisko

V návaznosti na shora uvedené poukazování na jedinečnost kostela jako posvátného místa, je zapotřebí zmínit – byť se tak stane pro účely této práce poněkud zjednodušeně, křesťanské východisko pro chápání kostela jako posvátného místa.

Katechismus katolické církve¹¹ (dále KKC) činnost církve spojenou s vyznáváním víry přibližuje ve své druhé části mimo jiné takto:

- *Ve vyznání víry vyznává církev tajemství Nejsvětější Trojice a její milostivé rozhodnutí o celém stvoření: [...].¹² Toto Kristovo tajemství církev hlásá a slaví ve své liturgii, aby jím věřící žili a vydávali o něm svědectví ve světě.¹³*
- *Právem se tedy liturgie chápe jako vykonávání kněžství Ježíše Krista a též jako veškerá veřejná bohoocta, kterou koná tajemné Tělo Ježíše Krista, a to hlava a údy. Proto každé slavení liturgie je činnost vynikajícím způsobem posvátná:(...).¹⁴*

Je zřejmé, že podstatou slavení je Kristus. Ohledně způsobu a zejména místa slavení pak KKC mimo jiné uvádí, že

- *Bohoslužba slova je nedílnou součástí svátostného slavení.¹⁵*

¹¹ Katechismus katolické církve, překlad z francouzštiny (Catéchisme de l'Église catholique) Josef Kolářek SJ, Zvon, české vydavatelství a nakladatelství 1995

¹² Srov. KKC 1066

¹³ Srov. KKC 1068

¹⁴ Srov. KKC 1070, shodně též 2.vatikánský koncil, SC 7

¹⁵ Srov. KKC 1154

- *Uctívání Boha Nové smlouvy“ v duchu a pravdě (J 4,24) není vázána na žádné výlučné místo. (...) Když se věřící shromáždí na jednom místě, nejdůležitějším skutečnost tvoří „živé kameny“ z nichž se staví „duchovní chrám“ (1 Petr 2,4-5). Tělo vzkříšeného Krista je duchovním chrámem, z něhož vytéká pramen živé vody. Duchem svatým přivtělení ke Kristu jsme právě my „chrám živého Boha“ (2 Kor 6,16).¹⁶*
- *Když se neomezuje náboženská svoboda, křesťané budují stavby určené k bohoslužbě. Takové viditelné kostely nejsou prostá místa k setkání, ale znamenají a ukazují církev žijící v tom místě, přebývání Boha mezi smířenými a s Kristem spojenými lidmi.¹⁷ V těchto kostelích slaví církev veřejné bohoslužby k oslavě Nejsvětější Trojice,(...), přináší obětí Krista svátostně přítomného ve shromáždění. Tyto kostely jsou kromě toho místa usebrání a osobní modlitby.¹⁸*

Ze shora uvedeného vyplývá, že křesťanské slavení Boha je odlišné od starozákonního chápání. Stručně lze tento rozdíl přiblížit s využitím Liturgického slovníku takto: typickým pro Boha Staré smlouvy je, že pro jeho světu nadřazenou a svět překonávající svatost, má Bůh „svatyni“, výlučný vyhrazený prostor, do něhož člověk nesmí vstoupit (Ex 3,5). Prostor přístupný člověku leží „před svatyní“, jde o prostor profánní. Do prostoru svatyně mají přístup jen povolání služebníci (kněží v nábožensko-dějinném smyslu)“. Jde tedy spíše o kultovou představu o svatosti Boha (ve smyslu výběrovosti). Totálně se pak Boží převaha a nadřazenost prosadila v Ježíši Kristu – on není prostě „svatý“, on je „Svatý Boží“ (Mk 1,24; J 6,69), má přístup do Boží svatyně (Žid 9,24) aj. Od příchodu Ježíše Krista tedy neexistuje žádné svaté (sakrační) místo ve smyslu starého Chrámu, ani osoby ve smyslu dřívějších kněží, neboť Bůh se stal přístupným v Kristově těle. Pro křesťana, jenž byl křtem začleněn do Kristova těla Kristova chrámu, a tak se stal svatým, už neexistuje žádný profánní prostor – křesťan je skrze Krista vždy a všude ve spojení s Bohem, má k němu „přístup“ (Ef 2,18). Jak říká Pavel v 1 Kor 3,22-23: „*Všechno je vaše, vy jste však Kristovi a Kristus je Boží*“.

Z tohoto pohledu se dá zjednodušeně shrnout, že svatost už nezávisí na formálních zákonitostech, nýbrž na osobním vztahu ke Kristu¹⁹.

¹⁶ Srov. KKC 1179

¹⁷ Srov. KKC 1180

¹⁸ Srov. KKC 1199

¹⁹ BERGER Rupert, Liturgický slovník, Vyšehrad, spol. s r.o., 2008 (s. 487-488), překlad Konzal V., Vokoun J. a Lochovský Z.

2. Kostel z pohledu kanonického práva

2.1 Kostel jako integrální prvek posvěcující služby církve

Už ze zařazení stati pojednávající o kostelích (též ohledně kaplí aj.) v rozsáhlé knize IV. Kodexu kanonického práva, nazvané *Posvěcující služba církve*, je zřejmé, že církev vnímá budovu kostela v mnohém odlišně od práva světského, resp. práva soukromého. V pojetí kodexu jde sice o budovu, tedy nepochybně o věc, leč kanonické právo kostel vnímá především jako *posvátné místo*. Dokladem tohoto odlišného pojetí může být i poukaz na to, že v právním řádu ČR, resp. v terminologii pojmů práva občanského a předpisů souvisejících, nelze slovo kostel jako samostatný pojem či termín nalézt.

Kodex kanonického práva z r.1983 (dále v textu jen CIC/1983, resp. kodex) je systematizován do sedmi Knih; tyto jsou dále rozčleněny na jednotlivé Části, Oddíly, Statě, Hlavy, Články a Kánony. V souhrnu obsahuje CIC/1983 1752 kánonů.

Knihu IV - Posvěcující služba církve uvádí kánon 834, který vymezuje v § 1:

„církev plní zvláště posvátnou liturgii, která je chápána jako uskutečňování kněžské služby Ježíše Krista; v ní se skrze smysly vnímaná znamení označuje a způsobem jednotlivým znamením vlastním se působí posvěcování lidí, a církev, tajemné Tělo Ježíše Krista, Hlava i části, koná dokonalou veřejnou bohoslužbu“.

Kánony 834 až 839 následně blíže specifikují povahu a kvalitu této posvátné liturgie, která se děje formou veřejné bohoslužby, ale též posvěcováním jinými prostředky (modlitbami, skutky pokání a lásky) – to vše vymezené s odkazem na Ježíše Krista.

Úvod knihy IV Kodexu je podstatný nejen pro pochopení stěžejního významu celé činnosti církve, jež je posvěcující službou, ale i pro vymezení jednotlivých atributů, které tuto činnost, jenž je službou, odlišují od služby či činnosti církve jiné. Už v této uvozující části knihy IV lze proto nalézt mimo jiné zásady a interpretační pravidla, která následně ovlivňují režim kostela jako posvátné budovy, resp. místa.

Celá kniha IV CIC/1983 je s ohledem na toto vymezení rozdělena do 3 částí:

- Část 1 Svátosti
- Část 2 Ostatní úkony bohoslužby (např. svátostiny, denní modlitba církve a církevní pohřeb, uctívání svatých, posvátných obrazů a ostatků) a
- Část 3 Posvátná místa a doby, vč. vymezení kostela jako posvátné budovy.

2.2 Kostel jako posvátné místo

S ohledem na shora uvedené je pro bližší objasnění pojmu kostela v kanonickém právu nezbytné objasnit pojem posvátné místo. S použitím anglického překladu kodexu s komentářem²⁰ to lze níže takto:

kán. 1205 - *Posvátná místa jsou místa určená k bohoslužbě nebo pohřbu věřících zasvěcením nebo žehnáním, které k tomu předepisují liturgické knihy.*

Použitá terminologie je uvedena do souladu s liturgickými knihami, ke kterým se kánon vztahuje: *Zasvěcení kostela a oltáře* (dle kán. 1253) a *Obřad žehnání hřbitovu* (dle kán.1240). Výslovně se už slovo „*consecration*“ v kánonu nepoužívá. Bližší představení (úvod, vysvětlení) těchto dvou obřadů poskytuje teologický kontext pro zákonnou úpravu této části kodexu, je zdrojem pochopení dikce kánonů. Ze shora uvedeného autorka vyvozuje, že s ohledem na každé místo může být učiněno posvátným (z pohledu kanonického práva) - nejedná se o místo pro bohoslužbu (či pohřebiště) toliko vhodné, ale o místo přímo kvalifikovaným způsobem (osobou) určené a vystavěné (zřízené). Oproti CIC/1917 byla řada ustanovení kánonů tímto kodexem vypuštěna či změněna, a to v souladu s provedenou liturgickou reformou; podrobnější úprava těchto obřadů byla vtělena do liturgických knih.

Následující kánony 1205 – 1209 upravují náležitosti provedení zasvěcení či žehnání; s ohledem na použitou terminologii v jejich dikci je důležité důsledně rozlišovat práva ordináře (nositele úřadu v církvi) obecně a práva diecézního biskupa.

Zásadním pro posouzení kvality konání na posvátných místech je podle vnímání autorky obsah **kán. 1210**, který oproti CIC/1917 nově upravuje případy světského, sekulárního užívání posvátného místa, a to takto:

„Na posvátném místě je přípustné pouze to, co slouží konání bohoslužby a podpoře zbožnosti a náboženství a zakazuje se, co se neshoduje s posvátností místa. Ordinář může pro jednotlivé případy dovolit i jiné užití, které není v rozporu s posvátností místa“.

Toto v tomto kodexu nové ustanovení počítá s případy a situací, kdy lze posvátné místo komentáře např. pro konání koncertu či divadelního představení nebo v případě živelní katastrofy pro zařízení dočasné nemocnice či pro přístřeší pro lidi v nouzi atd.

²⁰ CORIDEN, James A., GREEN Thomas J., HEINTSCHEL Donald E., The Code of Canon law – a text and Commentary (Commissioned by The Canon Law Society of America), Publisher by Paulist Press, 1985

Toto a rovněž následující ustanovení není bez významu pro úvahy autorky o pojmu jiného (světského) užití kostela v V. kapitole této práce.

Kán. 1211 - *posvátná místa se znesvěcují v nich konaným závažným zločinným jednáním s pohoršením věřících, což podle rozhodnutí místního ordináře je tak závažné a tak odporuje posvátnosti místa, že nedovoluje vykonávat tam bohoslužby, dokud se zločin nenapraví kajícím obřadem podle předpisů liturgických knih.*

Dříve byla pozornost kánonu soustředěna na ono jednání – na *čin*, který měl znesvětit (narušit) posvátnost takového místa (CIC/1917 - 1156). V CIC/1983 je oproti tomu kladen důraz na *pohoršení věřících*, tj. kromě objektivního kritéria (onen čin,) se zkoumá i kritérium subjektivní (co tento čin vyvolává, co je s to způsobit). Znesvěcení se tedy neděje jen prostým souběhem onoho neblahého jednání (činu) s nastalým pohoršením věřících – je nezbytné rozhodnutí místního ordináře. Právě on svým rozhodnutím osvědčí existenci všech obav, které kánon předpokládá v souvislosti s oním neblahým jednáním.

V tomto kánonu nejde o otázku ztráty zasvěcení nebo žehnání posvátného místa jako v kánonu 1212; kánon 1211 se zabývá činy, které jsou v takovém rozporu s podstatou posvátného místa, že věřící, kteří sem chodí na bohoslužby, by cítili potřebu veřejného pokání před tím, než je ono místo opět užíváno k bohoslužbám.

V této souvislosti lze blíže odkázat na porovnání výkladů k tomuto kánonu – tak, jak je činí ve svých komentářích např. *navarrská právní škola*²¹ nebo právně pastorační komentář Římské rotý²², tzv. manuál²³ k CIC/1983 nebo jiné komentáře ke kodexu.

Pokud předchozí ustanovení CIC/1983 upravovalo případ pouze dočasné nezpůsobilosti místa být posvátným, kánon 1212 upravuje situace, kdy posvátný charakter ztrácí, takto:

kán. 1212 – *Posvátná místa ztrácejí své zasvěcení nebo žehnání, pokud utrpí vážné poškození (resp. z větší části zbořena) nebo pokud byla rozhodnutím kompetentního ordináře nebo de facto trvale předána ke světskému užívání.*

Pokud kánon 1205 uvádí, jak se místo stane posvátným, kánon 1212 uvádí, jak může o tento přívlastek přijít. Termíny *znesvěcení* nebo *zesvěštění* už CIC/1983 neuzivá.

²¹ ARRIETA Juan I., Codice di diritto canonico, *Pontificia Università della Santa Croce*, 3.vydání 2010

²² CHIAPPETTA Luigi, Il Codice di diritto canonico, Centro editoriale dehoniano 2011

²³ D'OSTILIO Francesco, Prontuario del Codice di diritto canonico, Libreria editrice Vaticana 1998

Významným poškozením je míněno, že místo už nemůže sloužit podle definice posvátného místa, jmenovitě jako místo božího uctívání nebo jako pohřebiště věřících. Pokud by po poškození bylo rozhodnuto místo znovu opravit a užívat k uctívání, mělo by být znovu zasvěceno nebo žehnáno. Pokud má posvátné místo projít významnou rekonstrukcí, je vhodné posoudit, zda ono rekonstruované místo je *nové* a tudíž bude znovu zasvěceno nebo žehnáno, nebo zda jde jen o *obnovení*, tj. *opravu* bývalého posvátného místa. Pokud jde o druhou variantu, místo by nebylo znovu zasvěcováno ani žehnáno (jelikož nikdy svou posvátnost neztratilo) a dokončení prací by bylo doprovázeno nějakou jinou oslavou vděčnosti a chvalořečením. Důležitým aspektem v tomto je, zda místo sloužilo k bohoslužbám i v průběhu této renovace či ne.

Komentář k důvodům a náležitostem ztráty posvátnosti místa je obecně platným též pro situaci, kdy ztrácí posvěcení kostel jako posvátná budova²⁴, přičemž kánon vztahující se ke ztrátě posvěcení kostela (posvátné budovy) je speciálním ustanovením vůči kánonu 1212, který je pak k němu ustanovením obecným.

Následuje **kán. 2013** - *Na posvátných místech svobodně vykonávají církevní představitelé posvátnou moc a úkoly*. Obsahově lze přirovnat ke kán. 1160 v CIC/1917, nicméně tón tohoto ustanovení kánonu odráží již harmoničtější vztah církve a státu.

2.3 Kostel jako posvátná budova

V kodexu kanonického práva je pojem kostela vymezen zcela určitě a výslovně (oproti právu světskému); samo zařazení pojmu v systematice CIC/1983 napovídá, že jde pro církev o zásadní pojem. Jde o konkrétně vymezené, stěžejní místo působení církve, místo zasvěcené především pro *dokonalou veřejnou bohoslužbu*. Z tohoto výslovného vymezení kostela jako posvátné budovy je zřejmé, že není vnímán kanonickým právem jako objekt, resp. věc v právním slova smyslu a jako pouhý předmět vlastnického práva, tj. majetek. Takové odlišné pojetí by úpravu kostela řadilo do knihy V. - *Majetek církve*. Kostel je svým řazením v CIC/1983 (knihy IV.) pojmem od majetku odlišným, je jako budova věcí ne běžnou, jež se s ohledem na svoji podstatu v pojetí kanonického práva jako posvátné místo stává jedinečným a významným pojmem, pojmem *sui generis*.

²⁴ kán. 1222 CIC/1983

Vymezení kostela v Hlavě 1- v rámci Stati 1 CIC/1983, která se zabývá posvátnými místy, má za následek to, že Hlava 1 ohledně ustanovení kánonů specifikujících kostel dílem opakuje již vymezená pravidla pro posvátná místa, dílem blíže rozvádí dříve (specifikuje) zmíněná obecná pravidla, dílem zcela nově – speciálně pro posvátné místo - kostel, vymezuje další ustanovení. Stanoví se blíže:

kán. 1214 - *Kostelem se rozumí posvátná budova určená pro bohoslužby, do níž jsou věřící oprávněni přijít, aby zde konali bohoslužby, především veřejně.*

Kostel je tedy budovou od jiných odlišenou účelem, k němuž má být užita. Skutečnost, že kostel je určen pro všechny věřící, ho odlišuje od oratoře nebo soukromé kaple.

V návaznosti na tuto zvláštní povahu budovy jsou v **kán. 1215** stanoveny předpoklady pro započítání stavby kostela, jejichž podstatou je vždy souhlas diecézního biskupa.

Toto ustanovení má především regulační charakter – pastorační záměr k výstavbě kostela musí být zvážen z řady hledisek (demografický vývoj, perspektivy farnosti, finanční možnosti). Diecézní biskup je zainteresovaný na budování nového kostela též proto, neb to obvykle znamená zřízení nové farnosti.

Kán. 1216 - *Při stavbě a obnově kostelů se za použití rad znalců zachovávají zásady a normy liturgie a posvátného umění.*

V předcházejícím CIC/1917 byly detailně upraveny zásady a náležitosti stavby a oprav kostela; s účinností CIC/1983 tato zákonná ustanovení byla ze zákona samotného přenesena do řady liturgických předpisů, např. do generální instrukce k Římskému misálu. Všechny tyto změny souvisí s liturgickou reformou 2. vatikánského koncilu.

Následující kánony (**kán. 1217-1219**) se věnují zasvěcení nebo žehnání kostela po jeho dokončení, včetně dopadů takového posvěcení a požehnání.

S poukazem na znění **kán. 1217 §2**: *Slavnostním obřadem se zasvěčují kostely, hlavně katedrální a farní*, pak autorka práce usuzuje, že rozlišení kostelů na katedrální a farní pochází zřejmě ještě z CIC/1917. Autorka sama v CIC/1983 výslovnou kategorizaci kostelů nezaznamenala, byť v jednotlivých kánonech jsou zmínky o kostelích farních, katedrálních či kapitulních²⁵.

Kán. 1219 - *V právoplatně posvěceném nebo požehnaném kostele se mohou konat všechny bohoslužebné úkony se zachováním farních práv.*

²⁵ kán. 556 CIC/1983

Pro téma práce není bez zajímavosti i kánon následující, přestože vymezuje „jen“ obecná pravidla péče o kostel; současně tím však stanoví kritérium posouzení mezi přípustnosti způsobů užívání kostela jako svátostné budovy, a to: **kán. 1220 -**

§1: *Všichni, jichž se věc týká, dbají, aby v kostelích byla udržována taková čistota a výzdoba, jaká náleží domu božímu, a do kostelů se nepřipustí nic, co není v souladu s posvátností místa.*

§2: *K ochraně posvátného a drahocenného majetku se použije řádné péče o udržování a vhodných prostředků k zabezpečení.*

I z tohoto ustanovení lze vysledovat limity chování a aktivit, které lze ještě v kostele z vůle příchozích realizovat. Posvěcující služba církve se odehrává především v této budově, a to konáním dokonalé veřejné bohoslužby, jejímž vrcholem je slavení eucharistie. Pokud je pak slavení eucharistie²⁶ vymezeno *jako jednání samotného Krista a církve, který sebe podstatně přítomného pod způsoby chleba a vína a věřícím, na své oběti shromážděným, dává sebe za duchovní pokrm*, je zřejmé, že budova, v níž se tak děje, požívá náležitě – zde posvátné, úcty a vážnosti.

S poukazem na kánon 2014 je pak opodstatněným

kán. 1221: *Vstup do kostela v době bohoslužby je svobodný a bezplatný.*

Pokud kánon 1205 ve spojení s kánonem 1214 vymezuje, jak se budova kostela stává posvátnou, kánon níže naopak vymezuje situace, kdy kostel pozbývá, resp. ztrácí z pohledu práva kanonického charakter posvátné budovy, a to natrvalo.

Kán. 1222 - §1: *Jestliže některého kostela nelze žádným způsobem použít k bohoslužbám a není možno jej obnovit, může jej místní ordinář předat k počestnému světskému užívání.*

§2: *Kde vyžadují jiné vážné důvody, aby se některý kostel již dále nepoužíval k bohoslužbám, může jej diecézní biskup po projednání s kněžskou radou předat k počestnému světskému užívání, se souhlasem těch, kteří si v něm zákonně vyhradili práva a pokud se tím neublíží prospěchu duší.*

Obecné normy dané v kánonu 1212 jsou v kánonu 1222 aplikovány na kostely. Lze usuzovat, že důvod nepoužitelnosti, resp. nezpůsobilosti kostela ke konání bohoslužeb v případě uvedeném pod § 1 tohoto kánonu spočívá v budově samotné (např. rozsáhlý defekt stavby či vnitřního vybavení), blíže nespecifikovaný jiný vážný důvod podle § 2 spočívá spíše v okolnostech mimo stavbu samotnou. Jedná se pak o případ, kdy kostel takto ke světským účelům předá ordinář, nebo když se tak stane fakticky (CIC/1983 v tomto případě nemluví o legitimitě takového profanace, nýbrž pouze že k ní dojde).

²⁶ kán. 899 §1 CIC/1983

Kánon 1222 je speciálním ustanovením oproti kánonu 1212 – tj. světské užívání nabyvatelem má jisté limity. Kodex sám je blíže neurčuje, pouze stanoví obecně limit tohoto užívání, a to jako *počestné*.

Pojem *počestného světské užívání* lze nahlížet z pohledu autorky z řady hledisek – morální teologie by jej zřejmě nahlížela obsírněji a hlouběji, než právo kanonické. V samotném kodexu bližší vymezení pojmu nenajdeme, lze jej jen odvodit z posvátné povahy budovy. Rovněž komentáře ke kodexu toto počestné užívání nevysvětlují příliš široce. Zjednodušeně lze shrnout, že ono počestné užívání nahlíží kodex z pohledu společnosti „konzervativně“: jde sice o užívání jiné než užívání zasvěcené Bohu, ale současně jde o jiné užívání v místě, které bylo Bohu zasvěceno natrvalo.

Podle vnímání autorky by mělo jít o do značné míry zredukované běžné světské užívání, důstojné co do místa realizace, vykonávané pro dobro lidí, Bohu se neprotivící, ale Bohu už výlučně neurčené.

S ohledem na fakt, že řada starých kostelů zahrnuje rovněž hrobky, krypty aj., je důležité před event. předáním kostela vzít do úvahy i tento fakt – tak, aby se neublížilo prospěchu duší. Podle § 2 tohoto kánonu lze usuzovat na to, že těmi, kteří si „*v kostele zákonně vyhradili práva*“, jsou míněni zejména patroni kostelů (existují-li) a donátoři.

Lze též usoudit, že s ohledem na původ oné *posvátnosti* místa, vnímá zákonodárce za podstatné ve vnímání role kostela (jako budovy zasvěcené Bohu) především způsoblost této budovy být místem křesťanského *shromáždění*, místem, kde lidé adorují Boha. Druhotným se z tohoto pohledu jeví vlastnictví tohoto místa, byť se historicky spíše předpokládá, že kostel má ve své moci církev z titulu vlastníka.

Autorka vyvozuje, že termínem *předání* se co do právních důsledků míní i vlastní převod (zcizení) kostela. Převod vlastnictví na jiného dle tohoto kánonu je pak plně v souladu s účelem, pro který jedině má církev majetek vlastnit, tj. mít moc ovládat jej jako vlastník. Nelze-li sloužit bohoslužby a pro potřeby církve využít jinak, není důvod kostel vlastnit – ačkoli kostel neztratil posvátný charakter; pouze v případech tam uvedených, neb tyto jsou legitimně svázány se stěžejní úlohou kostela jako místem křesťanského shromáždění za účelem oslavy Boha.

Stávající praxe nicméně dokládá, že převod vlastnictví ke kostelu na jiného nemusí pro církev znamenat ztrátu možnosti trvale konat bohoslužby, tj. předání není pokaždé rezignací na misijní poslání, ale spíše pragmatickou úvahou (zvláště nad ekonomickou situací dané farnosti), která ve svém důsledku naopak této misii dává naději.

2.4 Kostel jako subjekt práva (církevní historická právnická osoba)

Nebylo by pojednání o právním postavení kostela dle kanonického práva úplné, pokud by se tato práce – byť okrajově, nezmínila o kostele jako o právnické osobě, tj. osobě způsobilé nabývat práv a povinností, tj. mimo jiné vlastnit majetek.

CIC/1983 existenci takových osob připouští - jde o dosud existující právnické osoby tvořené soubory věcí, zřízené dle kanonického práva platného před účinností CIC/1983 a jejichž zřizování již CIC 1983 neupravuje; tyto subjekty se označují jako tzv. *historické církevní právnické osoby*.

Bližší právní úprava těchto právnických osob je uvedena v Kodexu kanonického práva z r. 1917 (dále jen CIC/1917). S odkazem na obsah odborného článku J. Czernina považuje autorka za potřebné ve stručnosti zmínit k tomuto pojmu několik poznámek: kodex z r. 1917 respektuje a upravuje právnické osoby v církvi zřízené a trvajíc i z dob předkodexové úpravy. I proto byla nejčastěji jako vlastník v minulosti v pozemkových knihách uváděna místní církev obvykle v podobě *kostela, záduší, obročí* apod. Byl to dopad velmi praktického středověkého opatření, které umožňovalo zcela oddělit osobní majetek duchovních správců od majetku církve a umožnit bezproblémové předávání tohoto majetku z generace na generaci. Majetkovou podstatu kostela jako právnické osoby podle CIC/1917 tvořila chrámová budova s vybavením, kultovním příslušenstvím, ale také hospodářský (kapitálový) majetek, jehož výnosy slouží k financování nákladů spojených se stavební údržbou chrámové budovy, ale i provozních nákladů bohoslužeb; dále sem patří i jiná majetková práva (věcná břemena, závazky ve prospěch kostela)²⁷.

Podle platného kanonického práva, jehož základem je CIC/1983, nemusí být kostel nutně právnickou osobou – subjektem způsobilým k realizaci práv a povinností. Kostel, který již před účinností nového kodexu existoval jako právnická osoba, neztrácí svou právní subjektivitu a zůstává právnickou osobou i nadále²⁸. Z důvodů praktických i organizačně právních byly kostely jako historické církevní právnické osoby v našem státě transformovány do majetku farností (event.. kapitul), které jsou právními nástupci těchto jednotlivých církevních historických právnických osob.

²⁷ CZERNIN Jan, mgr. - Majetková práva obročí, záduší a kostelů a jejich transformace dnes, Revue pro církevní právo číslo 6/97

²⁸ kán. 4 CIC/1983

3. Kostel z pohledu právního řádu ČR (právo světské)

Bylo již uvedeno, že se v právním řádu ČR s kostelem jako samostatným právním pojmem (jmenovitě) nesetkáme. V zákonných předpisech práva soukromého se - dle osobních poznatků autorky práce, tento termín nevyskytuje. Bližší vymezení či definici lze pravděpodobně najít v jiné, zpravidla neprávní odborné literatuře (architektura, historie aj.). Kostel je obecně vnímán toliko jako věc nemovitá, případně jako budova, mnohdy jako církevní stavba, a v souvislosti s tím i jako památka. Děje se tak v rámci úpravy soukromoprávní a veřejnoprávní.

3.1 Kostel podle práva soukromého (stav k 31.12.2013)

Hlavním legislativním pilířem soukromého práva v České republice je ke dni podání této práce zákon č. 40/1964 Sb., Občanský zákoník, ve znění novel (dále jen OZ)²⁹, kodex tvořící základ soukromého práva v ČR.

Přestože práce vychází výlučně z právního stavu ke dni odevzdání práce, je zapotřebí zmínit, že shora citovaný kodex (OZ) pozbývá účinnosti shodou okolností právě ke dni 31.12.2013. Stane se tak v důsledku přijetí zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen nový OZ, event.. NOZ)³⁰, který dosavadní soukromé, resp. občanské právo, zásadním způsobem mění. Pro téma zvolené práce přináší NOZ po 1.1.2014 zásadní změnu, a to návrat k tzv. superficiální zásadě. Podle této zásady nejsou stavby a další konstrukce pevně spjaté s pozemkem samostatnými věcmi, tvoří součást pozemku jako věci hlavní³¹. Pro téma práce je určující, že kostel či kaple (nebo jakákoli budova) nebude již v zásadě samostatnou věcí (v právním slova smyslu), ale pouhou součástí zastavěného pozemku. Dopad aplikace této zásady se po 1.1.2014 promítne zcela logicky též do procesu převodu kostelů – zejm. do změn v identifikaci předmětu převodu, jako náležitosti převodu (náznakem blíže v kapitole VI.).

Stávající právní úprava v § 1 odst. 2 OZ uvádí: „*Občanský zákoník upravuje majetkové vztahy fyzických a právnických osob, majetkové vztahy mezi těmito osobami a státem, jakož i vztahy vyplývající z práva na ochranu osobnosti osob, pokud tyto občanskoprávní vztahy neupravují jiné zákony*“.

²⁹ zákon č. 40/1964 Sb, občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen OZ)

³⁰ zákon č. 89/2012 Sb, občanský zákoník (dále jen NOZ)

³¹ § §§ 505, 3054 NOZ

§ 118 odst. 1 uvádí: „Předmětem občanskoprávních vztahů jsou věci, a pokud to jejich povaha připouští, práva nebo jiné majetkové hodnoty“.

3.1.1 Věc v právním smyslu, nemovitost: věc občanský zákoník nedefinuje, blíže nevysvětluje, pouze rozlišuje věci *movité* a *nemovité*, vymezuje pojem věci *nemovité*³².

Výklad pojmu věci nelze podat interpretací zákonných ustanovení (paragrafů) – věc není definována. Bližšího vymezení pojmu lze dosáhnout jen s pomocí právní vědy a ustálené rozhodovací praxe soudů – i z těch vychází autoři tzv. velkého komentáře k Občanskému zákoníku, který byl autorkou nutně a často využíván při zpracování této kapitoly. Občanskoprávní teorie i praxe vymezují věc v právním smyslu tradičně - jako *ovladatelné hmotné předměty (res corporales)*.

Obecným znakem věci v právním smyslu - současně existujícími znaky jsou:

- její ovladatelnost (ovladatelnost zásadní, objektivním obecná)
- její použitelnost (objektivně posuzovaná) pro potřeby lidí.

S ohledem na tento a níže uvedený právní výklad citovaných zákonných ustanovení je zřejmé, že kostel je z pohledu občanského práva nepochybně věcí v právním smyslu.³³

Pro vymezení kostela jako věci je podstatným § 119 OZ, neb jednak třídí věci na *movité* nebo *nemovité*, dále blíže vymezuje (resp. člení) věci *nemovité (nemovitosti) jako pozemky a stavby spojené se zemí pevným základem*.

OZ blíže nedefinuje věci *movité*, ale taxativně stanoví, že *nemovitostmi* jsou pozemky, a to bez dalšího, jakož i *stavby spojené se zemí pevným základem*.

Současně ale v § 120 odst. 2 OZ výslovně stanoví, že „*stavba není součástí pozemku*“.

V souvislosti s tím nutno zmínit, že nový OZ stavbu pojímá diametrálně odlišně, neboť stanoví, že *stavba je součástí pozemku*³⁴.

Třídění věci na *movité* a *nemovité* má význam především pro určení náležitostí rozhodných pro platnost právních úkonů: u převodu *nemovitostí* povinně písemná forma smlouvy, na rozdíl od převodu *movitých* věcí (s určitou výjimkou).

Rozdílný je též okamžik přechodu vlastnictví k věci *movité* (zpravidla předáním, tj. tradicí), jiný pak u věci *nemovité (intabulací, vkladem smlouvy do katastru)*.

³² § 119 odst. 1,2 OZ

³³ srov. ŠVESTKA Jiří a kol., Občanský zákoník I – komentář, 2.vydání., nakladatelství C.H.Beck, 2008 (dále jen ŠVESTKA J., Občanský zákoník I – komentář),

³⁴ §§ 505, 3054 NOZ

Předmětem některých smluv mohou být jen věci movité, předmětem některých jen věci nemovité (písemná smlouva o zřízení věcného břemene).

Dosud platný a účinný občanský zákoník neobsahuje obecné vymezení *stavby*; pro kvalifikaci stavby jako nemovitosti však vyžaduje, aby byla *spojena se zemí pevným základem*. V konkrétním případě půjde pak o posouzení, zda stavbu lze či nelze oddělit od země, aniž by došlo k jejímu znehodnocení.

O *nadzemní stavbu (budovu)* jde ve smyslu občanskoprávním podle soudní praxe³⁵ tam, kde je již jednoznačně a nezaměnitelně patrné alespoň dispoziční řešení prvního nadzemního podlaží³⁶ (tj. rozestavěná stavba, ačkoli nejde ještě o tzv. hrubou stavbu) – další práce jen směřují k dokončení již existující samostatné věci, která již vznikla, někomu patří a je již způsobilá být předmětem smluvního ujednání. Do té doby tvoří taková „stavba“ pouze součást pozemku, takže nemůže být předmětem samostatného smluvního ujednání; vlastnictví k ní se nabývá přírůstkem³⁷. Obdobně je třeba posuzovat i zánik nadzemní stavby jako věci v občanskoprávním smyslu. Platí, že tato zanikne a přestává tak být věcí v právním smyslu, dojde-li zpravidla k destrukci obvodového zdiva pod úroveň stropu prvního nadzemního podlaží a obvykle k odstranění zdiva příček³⁸.

S ohledem na shora uvedený právní výklad je zřejmé, že kostel je z pohledu stávající úpravy v OZ nejen *věcí v právním smyslu*, ale současně i *nemovitostí, nadzemní stavbou (budovou)*.

3.1.2 Věc hlavní, součást a příslušenství věci

V souvislosti s problematikou převodů kostela je žádoucí objasnit úlohu kostela též jako *věci hlavní*, a to ve vztahu k součástem a příslušenstvím této hlavní věci.

Pokud se totiž převádí kostel, musí být zřejmé, co konkrétně je předmětem převodu – převod vzbuzující pochybnost o určitosti předmětu převodu může být dle stávající zákonné úpravy shledán neplatným. V zájmu právní jistoty obou stran je žádoucí řádně rozlišit součásti a příslušenství věci od věci hlavní.

³⁵ Srovnej rozhodnutí NS ČR č.C 1008 – NS sp.zn. 22 Co 2534/2000

³⁶ Srov. § 27 odst. 1 katastrálního zákona

³⁷ § 135a OZ

³⁸ srov. ŠVESTKA J., Občanský zákoník I – komentář, s.635-665

Bližší vymezení pojmu součást či příslušenství věci lze opět je za pomoci zmiňovaného velkého komentáře k OZ³⁹ - sám zákon toto neobsahuje.

Stručné, ale dopadem významné ustanovení § 120 odst. 2 OZ pouze výslovně stanoví, že *stavba není součástí pozemku* (platí do 31.12.2013).

Součástí věci je vše, co k této věci jako hlavní podle její povahy fyzicky a zároveň funkčně náleží (vzájemná sounáležitost mezi věcí hlavní a součástí) a nemůže být od ní odděleno, aniž by se tím hlavní věc neznehodnotila. Neoddělitelností není míněna jen fyzická či technická, ale i funkční. Je zjevné, že se klade důraz na (ne)znehodnocení věci hlavní, nikoli na znehodnocení její součásti – je tím míněna funkční újma, kdy hlavní věc již nemůže sloužit hlavnímu účelu (např. zničení věci hlavní, její vážné hospodářské poškození představující ztrátu její peněžité hodnoty, výrazné estetické zhoršení vzhledu aj.) Jde tedy o takovou újmu na hodnotě věci hlavní, kdy tato již není s to sloužit svému původnímu účelu buď vůbec, anebo z velké části ne kvalitně⁴⁰.

Součást věci není samostatnou věcí v právním smyslu, tj. nejde o způsobilý předmět občanskoprávních vztahů. Hlavní věc a její součást tvoří jedinou věc – celek, tj. řídí se jednotným právním režimem. Jinak je tomu u *příslušenství* věci, viz. níže.

Příslušenství věci (§ 121 odst. 1 OZ) – *věci, které náležejí vlastníku věci hlavní a jsou jím určeny k tomu, aby byly s hlavní věcí trvale užívány.*

Je třeba rozlišovat mezi hlavní věcí a věcí, která k ní přísluší, neboli příslušenstvím věci hlavní, jež hlavní věci a jejímu prospěchu svým hospodářským, spojením funkčně slouží. Obě tyto věci, tj. hlavní věc i příslušenství, jsou přitom samostatnými věcmi v právním smyslu – tj. nelze vyloučit, že příslušenství věci bude převáděno i bez současného převodu věci hlavní. Obecně však příslušenství sdílí osud věci hlavní – zákon toto výslovně neuvádí, nicméně lze toto dovodit z ustan. § 153 odst. 2 OZ.

Lze shrnout, že ten, kdo nabude vlastnictví k věci hlavní (např. kostel – budova bez čp./č.ev.), nabývá zásadně i vlastnictví k jejímu příslušenství (např. oltář, pokud je základnou, resp. nohama pevně spojen s podlahou kostela), ledaže by to strany ve smlouvě vzájemně vyloučili, resp. dohodly se jinak). Hlavní věc i příslušenství musí patřit témuž vlastníkovu – jinak nelze mluvit o příslušenství věci hlavní.

³⁹ srov. srov. ŠVESTKA J., Občanský zákoník I – komentář)

⁴⁰ srov. kán. 1222 §1 CIC/1983

3.2 Kostel jako předmět veřejnoprávní regulace (výběr)

Ve shodě s právem občanským jako soukromým, nevymezují pojem kostel ani předpisy práva veřejného; ve své zákonné dikci jej neužívají. Lze konstatovat, že pojem jen subsumují pod jiné, obecnější právní pojmy: budova, památka, věc nemovitá, stavba aj. Pro zvolené téma práce přináší znalost těchto předpisů zajímavé poznatky, a to zejména co do vymezení právního postavení vlastníka těchto budov.

Už začlenění těchto zákonů pod oblast veřejné regulace napovídá, že postavení vlastníka právě této věci (kostela), bude dílčím způsobem, a to ve veřejném zájmu, regulováno, tj. omezeno. Pro církevního vlastníka tato regulace není nic nového – jde o opatření, které s malými odlišnostmi zná již z minulosti⁴¹.

S ohledem na praktický dopad na postavení vlastníka kostela se práce stručně zmíní o dvou důležitých zákonech veřejné regulace, které jeho práva vlastníka do značné míry omezují. Z našeho pohledu lze v jejich regulaci kostel vnímat jako

- a) stavbu (zákon stavební⁴²)
- b) nemovitou kulturní památku (zákon památkový⁴³).

Smyslem snažení autorky není podání celkového přehledu této zákonné úpravy ve vztahu k danému tématu – smysluplné je především upozornit příkladem na ta dílčí ustanovení, která mohou mít zásadní dopad na vlastníka ne zcela udržovaného kostela. Byť jen příkladná ukázka této veřejnoprávní regulace vystavuje vlastníka každého kostela velkému riziku – hrozbě nařízení či provedení prací, event. uložení pokut.

3.2.1 Zákon stavební: z pohledu vlastníka kostelů stanoví především tato omezení:

- *Stavební úřad nařídí vlastníku stavby neodkladné odstranění stavby a zabezpečí její odstranění, jsou-li ohroženy životy osob nebo zvířat tím, že stavba hrozí zřícením⁴⁴.*
- *Stavební úřad nařídí vlastníku stavby provedení nutných zabezpečovacích prací, jestliže stavba svým technickým stavem ohrožuje zdraví a životy osob nebo zvířat, není-li nutné ji neodkladně odstranit⁴⁵.*

⁴¹ zákon č. 50/1874 ř.z, o zevních poměrech církve katolické

⁴² srov. zákon 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon) ve znění novel

⁴³ srov. zákon č. 20/87 Sb., o státní památkové péči ve znění novel

⁴⁴ § 135 odst. 1 stavebního zákona

⁴⁵ § 135 odst. 2 tamtéž

- **Odstranění stavby, nutné zabezpečovací práce, popřípadě vyklizení stavby může stavební úřad nařídít i bez předchozího projednání s vlastníkem stavby⁴⁶.**
- *Náklady vynaložené na neodkladné odstranění stavby a na nutné zabezpečovací práce nese vlastník stavby. Pokud stavební úřad zajistil provedení prací podle odstavce 3 stavebním podnikatelem a vlastník se s tímto podnikatelem nedohodl na úhradě nákladů, uhradí je a na vlastníkovu vymáhá obec, jejíž obecní úřad je stavebním úřadem⁴⁷.*

Je nutno zdůraznit, že za prokázání spáchání *správního deliktu* podle § 180 stavebního zákona lze právnické osobě uložit sankci až do částky 2 mil. Kč.

3.2.2 Zákon o státní památkové péči: mimo jiné vlastníkovu ukládá

- *Vlastník kulturní památky je povinen na vlastní náklad pečovat o její zachování, udržovat ji v dobrém stavu a chránit ji před ohrožením, poškozením, znehodnocením nebo odcizením. Kulturní památku je povinen užívat pouze způsobem, který odpovídá jejímu kulturně politickému významu, památkové hodnotě a technickému stavu (...)⁴⁸.*
- *Neplní-li vlastník kulturní památky povinnosti uvedené v § 9, vydá obecní úřad obce s rozšířenou působností po vyjádření odborné organizace státní památkové péče rozhodnutí o opatřeních, která je povinen vlastník kulturní památky učinit, a zároveň určí lhůtu, v níž je vlastník kulturní památky povinen tato opatření vykonat atd.⁴⁹.*
- *Zamýšlí-li vlastník kulturní památky provést údržbu, opravu, rekonstrukci, restaurování nebo jinou úpravu kulturní památky nebo jejího prostředí (dále jen „obnova“), je povinen si předem vyžádat závazné stanovisko obecního úřadu obce s rozšířenou působností (...).⁵⁰*
- *Vlastník kulturní památky může obec nebo kraj na jeho žádost poskytnout (...), jde-li o zvlášť odůvodněný případ, příspěvek na zvýšené náklady spojené se zachováním nebo obnovou kulturní památky za účelem jejího účinnějšího společenského uplatnění. Příspěvek může poskytnout i tehdy, nemůže-li vlastník kulturní památky uhradit z vlastních prostředků náklady spojené se zachováním nebo obnovou kulturní památky⁵¹.*

Na úseku působnosti citovaného zákona lze za spáchání *správních deliktů* uložit vlastníkovu (právnické osobě) pokuty⁵², a to až do výše 2mil. Kč (resp. 4 mil. Kč).

⁴⁶ § 135 odst. 5 stavebního zákona

⁴⁷ § 135 odst. 6 tamtéž

⁴⁸ § 9 odst. 1 zákona o státní památkové péči

⁴⁹ § 10 odst. 1 tamtéž

⁵⁰ § 14 odst. 1 tamtéž

⁵¹ § 16 odst. 1 tamtéž

⁵² § 35 tamtéž

S poukazem na oba veřejnoprávní předpisy je už z příkladného výčtu povinností zřejmé, že postavení vlastníka kostela je ztíženo mimo jiné faktem, že církevní vlastník jedná jako právnická osoba, na jejíž jednání klade zákon vyšší míru zodpovědnosti, než na vlastníka – občana (fyzická osoba).

S ohledem na neustávající celospolečenskou diskusi o dopadech majetkového vyrovnání s církvemi nelze očekávat trend, kdy bude ze strany úřadů přistupováno k řešení shora popsaných situací s tolerancí. Rizika zejména na úseku tohoto zákona o památkové péči jsou pro vlastníka kostela zdá se největším rizikem při výkonu jeho vlastnických práv – není tedy možné a zodpovědné otázku nevyužívaných kostelů odsunovat v řešení. Je nutno zabývat se jí zodpovědně, pokud možno v rámci uceleného systémového řešení na úrovni místní církve, případně její části.

Je nutno přiznat, že již nyní se pro některé z řady neužívaných a neudržovaných kostelů najde jen velmi obtížně vlastník (mimo církev), který by je v daném stavebně technickém stavu bez problémů převzal, tj. se všemi shora uvedenými riziky. Pokud nám jde z pohledu církve též o zachování kostela jako stavby, je nanejvýš vhodné podnikat zcela konkrétní „aktivní“ kroky k řešení tohoto problému.

Jistým řešením, resp. oddálením rizik spojených s držbou neudržované budovy, může se jevit pro církevního vlastníka převod zvláště poškozeného kostela na nadační fond, který by církev založila ve smyslu soukromého práva světského. Tento fond by jej - odděleně od majetku původního vlastníka, spravoval a jeho jediným účelem by bylo shánět prostředky pro zachování kostela alespoň ve stadiu kostela „zakonzervovaného“. Nepochybně by se tak snížil dopad rizik pro konkrétní farnost (vyplývajících mimo jiné z veřejnoprávní regulace postavení vlastníka), která tento kostel původně vlastnila, ale z pohledu celkového řešení problematiky jde jen o dílčí řešení problému.

4. Převody kostelů z pohledu kanonického práva

4.1 Východiska a náležitosti platného převodu podle CIC/1983

Autorka upřesňuje, že pokud v názvu práce uvádí slovo *převody* kostelů, míní tím výlučně úkony vlastníka budovy ve smyslu *zcizení*, tj. úkony, kterými přechází vlastnické právo z církevního vlastníka na osobu jinou – zde necírkevní.

„*Katolická církev může vrozeným právem nezávisle na světské moci nabývat, držet, spravovat a převádět majetek k dosahování sobě vlastních cílů*“⁵³ - těmito cíli se míní hlavně: *konání bohoslužeb, zajištění přiměřeného zaopatření duchovních a jiných služebníků, uskutečňování apoštolátu a charitativní činnosti, hlavně mezi chudými*⁵⁴. Jde o zásadní kritérium vlastnictví majetku, z kterého autorka ve své práci vychází.

Je vhodné připomenout, že: nejvyšším správcem a autoritou v záležitostech veškerého majetku katolických církevních institucí je papež⁵⁵; vlastnické právo k majetku náleží té právnické osobě, která je právoplatně nabyta⁵⁶.

Současně platí, že: *Církev může nabývat majetek všemi spravedlivými způsoby práva ať přirozeného nebo pozitivního, které jsou povoleny jiným*⁵⁷. Velmi významným pro ujasnění si poměru závaznosti práva kanonického a světského v otázce převodů (zcizení) kostelů je požadavek *dodržet ustanovení světského práva*⁵⁸.

S ohledem na ony shora zmíněné *sobě vlastní cíle*⁵⁹, o jejich dosažení církev od počátku své existence usiluje (vlastní misijní poslání církve), je zřejmé, že nejde o cíl dočasný, ale trvalý – žádá si stabilitu v držbě majetku a uvážlivé rozhodování o každém jeho pozbytí. Platí to v zásadě pro veškerý majetek církve, zvláště pak pro tu část tohoto majetku, která je tomuto cíli výslovně určena – o majetek výlučně zasvěcený Bohu (kostely, kaple, hřbitovy, oltáře aj.). Takový majetek je z důvodu svého určení (duchovní cíle), v zásadě vyloučen z běžného užívání; církev od počátku vnímá potřebu zvláštní ochrany – především neumožňuje volné převody majetku z jedné osoby na druhou.

⁵³ kán. 1254 § 1 CIC/1983

⁵⁴ kán. 1254 § 2 CIC/1983

⁵⁵ kán. 1273 CIC/1983

⁵⁶ kán. 1256 CIC/1983

⁵⁷ kán. 1259 CIC/1983

⁵⁸ kán. 1290 CIC/1983

⁵⁹ kán. 1254 § 2 CIC/1983

Jedná se o omezení převodů, kdy církevní právo od počátku dohled, resp. kontrolu nad takovými dispozicemi (zvláště u zcizení), přičemž převody umožňuje jen z nutných důvodů a při dodržení náležitých formalit.

Autorka dílčí pojednání této podkapitoly opřela především o článek kanonisty Mirosława Sitarze⁶⁰, s jehož přispěním tak v této podkapitole podává přehled podstatných náležitostí převodu kostela, takto:

CIC/1983 stanoví podmínky platného a dovoleného převodu (zcizení), na základě kterých jsou diecézní biskup a jiní ordináři zavázáni před realizací

- majetkových *dispozic většího významu* (s ohledem na ekonomický stav diecéze) vyslechnout názor (konsilium) konzultorských orgánů,
- *všech úkonů „mimořádné správy“* majetku a v případech převodů, jejichž hodnota se pohybuje mezi dolní a horní hranicí stanovenou pro konkrétní zemi, i nad tuto horní hranici, získat souhlas (konsensus) konzultorských orgánů.

Konzultorskými orgány jsou: (diecézní) ekonomická rada⁶¹, kněžská rada⁶² a sbor konzultorů⁶³.

V těchto zákonných opatřeních kodex navazuje na odvěkou církevní praxi konzultací a na zavedenou kanonizovanou praxi omezení pro převody majetku církve.

Česká biskupská konference (dále ČBK) s odkazem na CIC/1983 specifikovala⁶⁴ pro své území *úkony mimořádné správy* diecézního majetku ve smyslu kán. 1277 CIC:

- dispoziční úkony s kostelem, farní budovou a případně i s další nemovitostí, určenou pro církevní aktivity, bez ohledu na hodnotu,
- jakékoli majetkoprávní úkony v hranicích hodnot uvedených v článku III. Pod majetkoprávními úkony se rozumí zejména koupě věci, půjčky, dědictví a darování se závazkem, smlouvy o ručení a zástavě, úvěry, prodej věci, výpůjčky.

ČBK rovněž stanovila *dolní* (10 mil. Kč) a *horní* (40 mil. Kč) *hranici hodnoty majetku* ve smyslu kánonu 1292 §1 pro úkony, k nimž je třeba rozhodnutí či dovolení ordináře.

⁶⁰ Srov. SITARZ Mirosław, Podmínky zcizování církevního majetku podle CIC/1983, *Revue církevního práva/Church Law Review* 37, 2/2007, s. 132-147

⁶¹ kán. 492-493 CIC/1983

⁶² kán. 495-501 CIC/1983

⁶³ kán. 502 CIC/1983

⁶⁴ Obecně závazné nařízení ČBK ve věcech správy církevního majetku ze dne 23.1.2001

Shora uvedené nám jakýkoli dispoziční úkon s kostelem (zejm. zcizení), řadí do *mimořádné správy*; k platnosti smlouvy o převodu kostela je proto s ohledem na shora uvedené v souhrnu zapotřebí zajistit:

- dodržení ustanovení světského práva, neb kánon 1290 ve svém důsledku kanonizuje předpisy světského práva o smlouvách, za splnění určitých podmínek. Smlouva musí splňovat náležitosti platnosti smlouvy o převodu nemovitostí, a to jak z hlediska obecné platnosti právních úkonů, tak co do náležitostí předmětu převodu;
- dovolení kompetentní církevní autority ve smyslu kán. 1291
- předchozí konzultace příslušné církevní autority s poradními orgány, s cílem získání jejich souhlasu (zde nepostačí názor jako u aktů většího významu). Úkon by byl neplatný - bez této předchozí konzultace v případech mimořádné správy a bez event. seznámení se s názorem u zcizování majetku obecně u aktu většího významu; cílem je moudré, spravedlivé rozhodnutí, jenž nevzbuzuje pochybnost.
- event. dovolení Apoštolského stolce (v případech dle kán. 1292 §3)
- u věcí dělitelných soupis věcí, které byly převedeny dříve
- seznámení se s ekonomickými poměry vlastníka.

K dovolenému převodu (zcizení) majetku v hodnotě *nad 10 mil. Kč* se navíc požaduje

- spravedlivý důvod (tj. naléhavá nutnost, zřejmá potřebnost, zbožnost aj.)
- písemné ocenění převáděné věci znalcem
- zachování jiných prostředků opatrnosti.⁶⁵

4.2 Počestné světské užívání, event. dopady

K takto podanému výčtu je účelné si připomenout, že kánon 1222 kodexu vymezuje situace, kdy z důvodů tam uvedených lze kostel předat k jinému účelu, resp. jinému užívání, než kterému byl kostel jako posvátná budova určen.

Přestože kodex používá termín *předat k užívání* (a to počestnému světskému), lze usuzovat, že co do právních důsledků míní se tím i vlastní převod (zcizení) kostela, realizovaný podle dalších ustanovení CIC/1983⁶⁶.

Převod vlastnictví na jiného z důvodů tam vymezených, je plně v souladu s účelem, pro který jedině má církev majetek vlastnit, tj. *k dosahování sobě vlastních cílů*.

⁶⁵ Srov. SITARZ Miroslav, Podmínky zcizování církevního majetku podle CIC/1983

⁶⁶ Kán. 1290 a násl. CIC/1983

Dikce zmíněného kánonu může vyvolat dojem, že kostel, v němž se bohoslužby konají (byť občasně) či konat mohou, nelze převést, resp. že se kostel bez dalšího nepřevádí. Je zapotřebí připomenout, že jde o ustanovení kánonu, který se svým zařazením v knize IV. kodexu výlučně věnuje kostelu jako posvátnému místu - tj. na kostel se v souvislosti s převodem v této části kodexu pohlíží jen z úhlu jeho úlohy v rámci posvěcující služby církve, ne z pohledu vlastnického práva – tj. ne jako na majetek. Systematizace CIC/1983 - jeho základní postuláty, právní subjektivita církevních osob a především zásady správy majetku církve, umožňují převod kostela i z jiného důvodu – je-li tento důvod shledán opodstatněný a je-li ve prospěch církve (diecéze).

Zkušenosti z praxe osvědčují, že převod vlastnictví ke kostelu na jiného nemusí pro církev znamenat ztrátu možností konat bohoslužby. Církvi – tedy převodci, se povětšinou možnost výkonu jí vlastních obřadů ve stejném kostele (v posvátném prostoru) ponechává, a to na základě písemného ujednání s nabyvatelem. Zpravidla jde o zásadní požadavek jak převodce, tak ordináře a jeho konzultorských orgánů.

Předání kostela nabyvateli stojícímu mimo církev nelze zjednodušeně brát jako rezignaci na misii církve (konanou veřejně v kostele), ale jako uvážlivé zhodnocení všeho, co se jeví za podstatné v dané situaci kostela, farnosti jako vlastníka, žadatele, ale též z pohledu diecéze.

Skutečnost, že kostel bude převeden „mimo“ kánon 1222, tj. aniž by církevní vlastník vědomě rezignoval na konání bohoslužeb, klade nároky pochopitelně též na informační povinnost převodce vůči nabyvateli: nabyvatel bude jako vlastník kostela omezen ve výkonu svých vlastnických práv, z důvodu trvající posvátné povahy budovy.

I s ohledem na shora uvedené je nutné mít na zřeteli fakt, že se kostel sice převádí na jiného vlastníka, ale zůstává v něm zpravidla (natrvalo) umístěn *mobiliář* (zjednodušeně soubor movitého vybavení kostela). Tento je a vůlí církve nadále zůstává ve vlastnictví převodce, ať z důvodu potřeby smlouvou zajištěného výkonu liturgie v tomto kostele nebo s ohledem na fakt, že mobiliář dotváří vlastní liturgický prostor kostela, tj. je funkčně spojen s budovou.

Převodce téměř vždy (nejde-li o dlouhá desetiletí nepoužívaná kostel) podmiňuje převod kostela zachováním *práv výkonu církevních obřadů, bohoslužeb* – tj. i tuto

skutečnost je zapotřebí smluvně do smlouvy o převodu zakotvit, a to v podobě věcného práva (zapsaného do katastru nemovitostí) – na ústní příslib rozhodně nelze dát, vedlejší smlouva ve formě pouhé obligace pak nemá účinky vůči třetím osobám.

Takové požadavky vyžadují precizní smluvní ošetření závazků obou stran ve smlouvě, neboť jak mobiliář, tak církevní obřady se budou realizovat (nacházet) již v budově jiného vlastníka.

Důležité je nepodcenit vymezení těch věcí, které se z pohledu světského práva jeví sice jako příslušenství kostela (tj. věci v právním slova smyslu), ale není zde vůle vlastníka převádět je na nabyvatele společně s kostelem. Týká se to např. pevných oltářů, které z pohledu kanonického práva nelze převádět, nicméně z pohledu světského práva jde o příslušenství kostela, která při převodu zpravidla sdílí osud věci hlavní – není-li stranami dohodnuto jinak. Pokud se chtějí strany smlouvy vyvarovat budoucí pochybnosti o vlastnictví některé věci uvnitř kostela po jejím převodu, je důležité toto nepřeváděné příslušenství ve smlouvě výslovně zmínit; vůli převodce do jisté míry dokládá v tomto směru i soupis tzv. mobiliáře kostela, který není s kostelem převáděn do vlastnictví nabyvatele (a tam tyto samostatné věci výslovně uvést).

4.3 Role jednotlivých aktérů

S ohledem na shora uvedené je nepochybné, že úloha diecézního biskupa a jeho konzultorských sborů je v procesu realizace převodu kostela zásadní – bez jejich souhlasu nelze kostel platně převést. Nelze ale pominout fakt, že až na výjimky rozhodují tyto osoby a orgány bez bližších osobních znalostí dané lokality.

Konkrétní znalost situace kolem daného kostela mají administrátoři farností, resp. duchovní farností (vlastní-li kostel) – jsou to často oni, kdo žádosti o tyto převody iniciují nebo v první linii se zájemcem projednávají. Je proto na nich velká odpovědnost, protože v zásadě jako první posuzují, zda je v daném případě převod vhodný.

Je vhodné s odkazem na CIC/1983 připomenout, že duchovní se při svém nástupu do úřadu ve své přísaze mimo jiné zavazuje *k dobrému a věrnému vedení správy*⁶⁷.

⁶⁷ kán. 1283 CIC/1983

Základní povinností každého správce je nepochybný závazek zastávat svůj úřad *s pečlivostí dobrého hospodáře*⁶⁸.

Neopominutelná v celém procesu je pak úloha diecézní kurie⁶⁹, jejíž odborná vybavenost jednotlivých odborů spolu s koncentrací dílčího rozhodování v jednom úřadě umožňuje komplexní řešení a dobrou koordinaci celého procesu; to vše za účelem komunikace procesu s žadatelem a vlastníkem kostela.

Kurie přijímá a posuzuje žádosti o převod, koordinuje celý proces vyřizování; diecéznímu biskupovi a jeho poradním orgánům potřebné podklady a informace pro posouzení požadavku na převod; zpravidla po právní stránce tento převod též zajišťuje – rozesílá a upravuje návrhy smlouvy. Je nepochybné, že dílčí dělba práce bude zřejmě na jednotlivých biskupstvích odlišná, ale s ohledem na povahu úkonu, jímž převod kostela je, budou základní prvky tohoto procesu zřejmě shodné.

Na řadě biskupství je stěžejní role v tomto procesu soustředěna především na odbor právní, resp. na právníka kurie, jinde na odbor správy majetku.

Předmětný odbor, např. právní, pak spolupracuje s dalšími odbory, za účelem:

- správa majetku (resp. odbor ekonomický): zjištění event. smluvních vztahů ke kostelu a pozemku (smlouvy na telekomunikace, údržba zeleně v okolí kostela atd.)
- stavební odbor: zajištění aktuálního stavebnětechnického popisu kostela, informace o event. čerpaných dotacích na opravy, o vydaných výzvách stavebního úřadu atd.
- památkový odbor: zajištění aktuálního seznamu tzv. mobiliáře v kostele, vč. specifikace zapsaných kulturních památek v seznamu MK ČR; event. výběr věcí, které budou odvezeny jinam (jiný kostel, depozitář)
- diecézní organolog a kampanolog: vyjádření ke stavu a kvalitě varhanního nástroje, zvonové soustavy, speciální požadavky na údržbu atd.

Odbor sám kontroluje relevantnost podkladů, zpravidla si žádá stanovisko okrskového vikáře, v případě nastalého problému se rozpracovaná žádost konzultuje s jednotlivými pracovníky kurie, event. se předloží k vyjádření poradnímu orgánu generálního vikáře (např. uměleckotechnická rada), event. se projedná na konzistoři.

⁶⁸ kán.1284 CIC/1983

⁶⁹ kán 469 a násl. CIC/1983

V případě potřeby se výjimečně realizuje výjezd na místo samé, včetně setkání se zájemcem a zástupcem farnosti; cítí-li se potřeba, uskuteční se zpravidla osobní jednání budoucích stran smlouvy na kurii, v přítomnosti vedoucího právního odboru a dalších odborníků kurie, za určitých okolností i za přítomnosti generálního vikáře.

Týká-li se zjištěný problém posvátné povahy kostela (např. konání svátostin po převodu kostela atd.) je o předběžné stanovisko požádán diecézní biskup.

S předstihem před uvedeným dnem jednání diecézního biskupa a konzultorských orgánů jsou k rukám biskupa rozeslány zpracované podklady týkající se podaných žádostí, a to zpravidla jako „tabulka“ s uvedením podstat daného kostela, s odůvodněným názorem kurie, zpravidla ve formě doporučení (s uvedením podmínek převodu - věcné břemeno liturgie, umístění mobiliáře atd.); vše po informování, resp. odsouhlasení výstupu kurie generálním vikářem, je-li současně ředitel kurie.

Stanovisko po jednání je obratem sděleno stranám smlouvy a zapracováno do každého jednotlivého spisu, většinou se jen finalizuje text již připravených smluv, tyto se posléze rozesílají stranám k podpisu.

S ohledem na reálný stav života farností lze dle mínění autorky konstatovat, že jednotlivé odbory kurie v převážné míře často „suplují“ role, které by v optimální situaci života místní církve měl zajistit sám žadatel, tj. farnost jako vlastník kostela, a to skrze své spolupracovníky ve farnosti.

Je zapotřebí zdůraznit, že celý proces není jen formální přípravou právního textu – odpovídajícího náležitostem práva kanonického a světského; jde o komplexní a mnohdy nelehký proces právního, až diplomatického vyjednávání podmínek převodu, včetně zajištění všech podkladů k tomu potřebných. Předpokladem jednání je dostatečné množství objektivních informací a podkladů.

Cílem snažení v tomto procesu není pouhé uzavření platné smlouvy o převodu - cílem je především nabytí potřebné právní jistoty k ošetření práv církve jako převodce do budoucna. Pokud mluvíme o právní jistotě, jde zejména o vědomí, resp. církve jako převodce, že pro zachování důstojnosti kostela jako posvátného místa, pro misijní poslání i pro dobré jméno církve bylo vykonáno maximum možného, v dané situaci. Schopnost rozlišování onoho podstatného v daném případě je velmi důležitá – blíže další kapitoly.

5. Převody kostelů z pohledu světského práva (práva občanského)

5.1 Východiska a podstatné náležitosti platné smlouvy

Právní řád České republiky, konkrétně občanské právo definuje vlastnické právo jako „oprávnění vlastníka v mezích zákona předmět svého vlastnictví držet, užívat, požívat jeho plody a užitky a nakládat s ním⁷⁰“; jde především o právo věc ovládat“.

S opětovným použitím již citovaného velkého komentáře k OZ lze shrnout, že vlastnické právo je charakterizováno tím, že vlastník vykonává tato svá oprávnění svou mocí – nezávislou na současné existenci moci někoho jiného k též věci; k obecnému vymezení jeho obsahu lze připojit i právo bránit se proti neoprávněným zásahům.

Je věcným a absolutním právem, jemuž odpovídá povinnost ostatních subjektů vlastníka nerušit. Za zákonem stanovených podmínek lze vlastníka omezit - jakmile ale omezení daná právem (veřejnoprávní regulací) odpadnou, oprávnění vlastníka se rozšíří a naopak (*elasticita* vlastnictví). Jistým popřením tzv. absolutní povahy vlastnického práva je fakt, že v praxi je jeho omezení častější, než práv jiných.

Vlastnické právo je trvalé, nezaniká - pokud nenastal důvod zániku vlastnictví, a to i potud, pokud vlastník ztratil všechna oprávnění (*dominum nudum*, holé vlastnictví); vlastnické právo se nepromlčuje. V důsledku oprávněné držby jej ale vlastník může pozbýt *vydržením*.

Ze shora uvedeného a zvláště z obsahu předchozí kapitoly je zřejmé, že smlouva o převodu kostela ve vlastnictví církve musí odpovídat náležitostem jak práva kanonického, tak práva světského – tj. civilního. V církevní praxi současné i nedávné se lze setkat především s darováním kostela (zpravidla společně se zastavěným pozemkem); právo nevylučuje ani prodej kostela, občasně dochází k převodu vlastnictví směnou (*de facto* výměna kostel za jiný).

Podstatné náležitosti smlouvy: podle práva světského (tedy i kanonického) musí jít o *platný právní úkon*, tj. úkon:

- osob s *právní subjektivitou* (osob schopných zavazovat se)
- osoba převodce musí být současně vlastníkem kostela

⁷⁰ § 123 OZ

- platný ve smyslu § 37 OZ, tj. smlouva musí být učiněna *svobodně a vážně, určitě a srozumitelně*, jinak je absolutně (od počátku) neplatná (stav do 31.12.2013)
- v případě převodu nemovitostí musí jít o projev vůle učiněný *písemně*, s ověřenými podpisy účastníků smlouvy.

Určitost obsahu smlouvy jako jedné z náležitostí platnosti zahrnuje požadavek:

- na *určitost předmětu převodu* (jeho identifikovanou a nezaměnitelnost) – kromě identifikace kostela (dle údajů zapisovaných do katastru nemovitostí) i identifikaci zastavěného pozemku, na němž budova kostela stojí, neboť zpravidla je společně s kostelem převáděn i pozemek; v této souvislosti je zapotřebí zcela určitě vymežit i příslušenství budovy, které se nepřevádí ((blíže kapitola III.,1.2),
- na *určitost projevu vůle*, tj. *vůle* převodce kostel (a zastavěný pozemek) převést a vůle nabyvatele kostel (a zastavěný pozemek) nabýt. V této souvislosti autorka znovu upozorňuje, že dnem 1.1.2014 dojde ohledně identifikace předmětu převodu v desetiletí zaběhlé praxi k podstatné změně, a to v souvislosti s uplatněním *superficiální zásady*.
- V souvislosti s převodem musí být jednoznačně sjednána i *forma* převodu, tj. zda se děje *úplatně* (prodej) nebo *bezúplatně* (dar), event. směnou kostela za jinou nemovitost, např. jiný kostel.

K náležitostem platnosti a účinnosti smlouvy:

- v převážné většině převodů se stává nabyvatelem kostela obec, resp. město, tj. subjekty, které mohou majetek nabývat jen způsobem odpovídajícím zákonu o obcích. Povinnou součástí smlouvy je proto též prohlášení nabyvatele kostela, že smlouva o převodu kostela byla projednána a *schválena zastupitelstvem obce*, resp. města⁷¹. Bez tohoto schválení je smlouva neplatná.
- Povinnou náležitostí smlouvy na straně církevního vlastníka je též připojení *schvalovací doložky* obsahující souhlas, tj. podpis představeného (zpravidla ordináře), a to s odkazem na příslušnou směrnici ve věci mimořádné správy majetku církve⁷² pro jednotlivé diecéze. Bez tohoto schválení je smlouva rovněž neplatná.

⁷¹ 85 písm. a) zákona o obcích (Zákon č. 128/2000 Sb. o obecním zřízení, ve znění novel)

Lze podotknout, že ještě před vydáním těchto směrnic podle Doporučení ČBK⁷³ bylo v některých diecézích již před tímto datem přikročeno k vydání směrnic ordináře, které stanovily povinnost schválení určitého druhu právních úkonů právnických osob podřízených biskupovi, a to pod sankcí neplatnosti této listiny dle světského práva⁷⁴. I toto opatření mělo nicméně svá úskalí, z důsledky z toho plynoucími.

- V souvislosti s platností se doporučuje uvést výslovně, že převod kostela dle této smlouvy byl na straně převodce schválen způsobem, stanoveným v Kodexu kanonického práva - posiluje se tak právní jistota zvláště nabyvatele.
- Zásadní okolností týkající se dopadu smlouvy o převodu kostela navenek je fakt, že účinnost smlouvy (tedy závaznost i vůči třetím osobám) nastává až vkladem smlouvy do katastru nemovitostí (tzv. *intabulace*), tj. ke dni, kdy byl návrh na vklad účastníky podán. Do tohoto okamžiku je uzavřená smlouva platná, tj. strany smlouvy jsou svými projevy vázány.

5.2 Darovací a kupní smlouva, specifika

S odkazem na obecnou právní úpravu podává Občanský zákoník bližší úpravu smluv o převodu nemovitostí v části o závazkovém právu; ohledně *kupní smlouvy* v § 588 a násl., *darovací smlouva* v § 628 a násl., ohledně *směnné smlouvy* v § 611 (stav ke dni 31.12.2013). Z názvu je patrné, že jde vždy o dvoustranný právní úkon, jehož podstatou je dohoda o převodu. Jistá specifika prodeje a darování kostela jsou rozvedeny níže.

V této souvislosti autorka uvádí, že na základě jí dostupných poznatků při převodu kostelů převažují v zásadě převody bezúplatné, tj. darovací smlouvy.

V případě **darování** kostela je z pohledu církve žádoucí, vymezit kromě podstatných náležitostí, též

- *záměr, resp. účel*, k němuž chce necírkevní subjekt jako nabyvatel kostel do vlastnictví převzít, a to vedle ujednání rámcově zavazujícího nabyvatele kostel užívat počestným světským způsobem.

⁷² Směrnice Biskupství litoměřického ve věcech správy církevního majetku – jednání statutárních orgánů právnických osob podřízených diecéznímu biskupovi nebo právnických osob, které nemají stanovami určeného představeného ve věcech mimořádné správy majetku, čj. 1723/2012 ze dne 29.května 2012

⁷³ Doporučení České biskupské konference, schválené na jejím 89. plenárním zasedání (ČBK 89-VI-2) dne 24.4.2012

⁷⁴ směrnice generálního vikáře Biskupství litoměřického, ACEL 04/2009

Toto vymezení je důležité ještě před uzavřením smlouvy pro právní jistotu převodce, že se v zásadě s nabyvatelem shoduje v představě o počestném světském užívání. Po realizaci převodu může sjednaný účel hrát roli též při posouzení, zda nabyvatel dostal svému prohlášení, případně zda vůbec chtěl tomuto dostat (lze event.. sjednat jako důvod odstoupení od smlouvy).

- Zmínka o konkrétním účelu světského užívání kostela nabyvatelem má význam i pro případ, kdy by nabyvatel zamýšlel konkrétní účel užívání v budoucnu zaměnit za jiný – je proto vhodné pokusit ve smlouvě sjednat *informační povinnost* nabyvatele vůči převodci, resp. vůči diecéznímu biskupovi.
- Doporučuje se do smlouvy výslovně zmínit ustanovení zákona⁷⁵, jímž se v případě darovací smlouvy připouští *právo převodce (dárce) domáhat se vrácení daru*, jestliže se nabyvatel (obdarovaný) k němu chová tak, že tím *porušuje dobré mravy*. Je nicméně vhodné ve smlouvě upřesnit, co strany těmito dobrými mravy ve vztahu k převodci, který je církevní právnickou osobou, míní.
- Odlišujeme ale toto ustanovení od výslovně sjednaného důvodu pro odstoupení převodce od smlouvy. V případě důvodu pro vrácení daru může jít jen o důvod spadající do kategorie porušující dobré mravy. Nutno zmínit, že NOZ po 1.1.2014 důvody vrácení daru oproti stávající úpravě rozšiřuje.

V případě **prodeje** je kromě podstatných náležitostí nutno uvést

- *stanovení výše kupní ceny* a způsobu její úhrady, tj. její splatnosti. V této souvislosti je obezřetné požadovat, aby celá, resp. převážná část kupní ceny byla zaplácena převodci nejpozději ke dni podání návrhu na vklad do katastru, případně bude zaplacení realizováno skrze notářskou či advokátní úschovu.
- Pro případ prodlení s úhradou kupní ceny, případně jejího vyplacení ze zmíněného depozita, je žádoucí sjednat důvod odstoupení od smlouvy (nebude-li dohodnuto v konkrétní situaci jinak). Pro takový případ lze jedinečně doporučit, aby strany smlouvy o převodu současně pro tento případ sjednali ještě před podáním návrhu na vklad rovněž *smlouvu o zpětném převodu kostela*, kterou lze v případě, že bude naplněn důvod odstoupení, podat na katastr i bez součinnosti nabyvatele jako strany smlouvy.

⁷⁵ § 630 OZ

- Ačkoliv se – dle poznatků autorky, v praxi prodeje kostelů v zásadě nedějí, občasné dochází vedle darování kostela k současně realizovanému prodeji zastavěného pozemku, na němž kostel stojí, a to témuž nabyvateli. Náležitosti smlouvy kupní platí i pro převod pozemku. Je pro autorku otázkou, jakou formu převodu bude volit církve po 1.1.2014, kdy bude v zásadě možné převádět „jen“ zastavěný pozemek (kostel součástí).

5.3 Další ujednání smlouvy

S ohledem na specifika kostela a církve jako převodce je žádoucí, aby smlouva o převodu obsahovala další zásadní prohlášení a ujednání, zejm.:

- o tom, že kostel je *posvátnou budovou* (v případě potřeby s bližším rozvedením tohoto pojmu). Uvedení této informace je užitečné i pro případ převodu za okolností popsaných u kánonu 1222 CIC/1983 (event. ztráta zasvěcení kostela);
- že v kostele je krypta, hrobka, kostnice – tj. požadavek adekvátní úcty a chování;
- předchozí prohlášení je vhodné spojit s výslovným prohlášením nabyvatele, že se posvátný charakter budovy zavazuje respektovat, event. je s ním alespoň srozuměn; a to pokud možno i v případě, že se jedná o převod dle kánonu 1222, tj. kdy církve netrvá na zachování práva výkonu liturgie .
- Kánon 1222 kodexu poskytuje zákonný rámec, který bez dalšího smluvního ujednání, způsobí z pohledu kanonického práva ztrátu zasvěcení tohoto místa; ne však za situace, kdy převodce ve shodě s postojem ordináře (zpravidla diecézního biskupa) a konzultorských orgánů, smluvně dojedná trvání režimu posvátné budovy i po převodu kostela na necírkevní subjekt (kdy už nebudou slouženy bohoslužby).
- Je z pohledu autorky práce ke zvážení, zda se v této souvislosti (jde-li o důvod převodu dle citovaného kánonu) výslovně ve smlouvě vyjadřovat k otázce nepřipustnosti konání civilních sňatků po převodu kostela – zvláště, pokud jde o kostel desetiletí církví neužívaný.
- S ohledem na zasvěcení kostela Bohu a jeho předání mimo církve (dle kán. 1222 či z důvodu jiného) je nezbytné zakotvit výslovné ujednání, v němž se nabyvatel kostel zaváže užívat jen *počestným světským* způsobem, resp. způsobem neodporujícím posvátnému charakteru budovy kostela.

S ohledem na to, že církev není s to zřetelně vymezit, jak široce vykládat tento pojem – zejména v liberální české společnosti, autorka doporučuje tento pojem ve smlouvě pokud možno vymezit, např. negativně (co určitě ne) nebo pozitivně (co lze připustit-varianty) nebo specifikací konkrétně vymezeného účelu užívání, pro který kostel nabyvatel hodlá převzít (např. muzeum, výstavní či koncertní sál aj.).

Toto počestné užívání kostela nabyvatelem se po převodu kostela může realizovat v zásadě jako výlučné (svolení ordináře k převodu dle kán. 1222 bez dalšího) nebo jako souběžné, vedle práva převodce jako oprávněného z věcného břemene.

Další zásadní informace – je zapotřebí uvést, zda

- kostel nemovitou kulturní památkou (vč. čísla registrace v seznamu památek),
- vlastník kostela čerpá na opravu kostela finanční prostředky z některého z dotačních programů MK ČR či kraje, jak bude zaručena kontinuita řádného čerpání prostředků,
- zda kostel nebo zastavěný pozemek kostela zatížen nějakým závazkem či věcným právem (věcné břemeno, zástavní právo)
- vlastník kostela i stranou smlouvy, kde se plnění vztahuje ke kostelu (nájemní smlouva na umístění telekomunikací, smlouva o užívání kostela jiným subjektem aj.)
- vlastník kostela není jinou smlouvou, event.. ze správního či soudního rozhodnutí k něčemu povinován (např. ve věci ochrany přírody aj.)

5.4 Smlouvy s převodem související

5.4.1 Smlouva o věcném břemeni: je nedílnou součástí smlouvy o převodu kostela; pro církevního vlastníka jako převodce jde s ohledem na jeho zájmy zřejmě o nejdůležitější část ujednání stran ohledně podmínek převodu.

Je samostatnou smlouvou, ale s ohledem na totožnost stran a totožnost předmětu plnění je účelné a rozumné spojit ji se smlouvou o převodu, tj. obě smlouvy uzavřít současně a v jediném dokumentu. Smlouva se vkládá do katastru nemovitostí – tj. nejde o pouhou obligaci mezi stranami smlouvy, ale o věcné právo působící vůči všem subjektům (právo co do účinků podobné právu vlastnickému).

Jde ve svém důsledku o věcný závazek nabyvatele jako povinného něco snášet, resp. trpět, jemuž odpovídá věcné právo převodce jako oprávněného, něco konat.

V souvislosti se shora uvedenými skutečnostmi jde nejčastěji o právo převodce jako oprávněného z věcného břemene vstupovat do kostela, případně na zastavěný pozemek

u kostela, v právu trvalého umístění mobiliáře v kostele a především právo výkonu jemu vlastních církevních obřadů, a to ve stanoveném rozsahu (zpravidla upřesněn alespoň rámcem). Věcné břemeno zavazuje zpravidla i právní nástupce stran. Smlouva je zřízena na neurčito, lze ji ukončit jen ze zákonem předpokládaných důvodů, je zpravidla bezplatná. Tato smlouva je klíčová pro zajištění práva převodce - církevního vlastníka, aby mohl i nadále vykonávat v kostele jemu vlastní obřady (tj. sloužit mše sv., konat slavnosti, udílet svátosti, svátostiny) – její sjednání je zásadní pro zachování misijního úsilí církve v dané lokalitě, a to i pro další generaci.

5.4.2 Smlouva o výpůjčce mobiliáře – přes shora uvedené pojednání o zřízení věcného práva převodce ponechat, tj. umístit trvale v kostele mobiliář a jemu odpovídající povinnost nabyvatele – povinného toto snášet, je logickým též ujednání, aby tento mobiliář mohl nabyvatel společně s kostelem užívat. Má se na mysli jen běžné užívání – v souladu s původním účelem, s nímž byl mobiliář v kostele instalován.

Ponechání mobiliáře podporuje mimo jiné úsilí, aby i po změně vlastníka plnil roli svědka nejen umělecko-kulturního dědictví, ale též svědka křesťanské přítomnosti v místě.

Děje se tak smlouvou o výpůjčce, podstatou je dohoda stran o režimu užívání těchto věcí, za stanoveným účelem a bezplatně. Půjčitelem je vlastník mobiliáře, tj. nejčastěji převodce kostela, výpůjčitelem je nabyvatel kostela.

Mobiliář je a vůlí církve nadále zůstává ve vlastnictví převodce, ať z důvodu potřeby smlouvou zajištěného výkonu liturgie v tomto kostele nebo s ohledem na fakt, že mobiliář dotváří vlastní liturgický prostor kostela, tj. je funkčně spojen s budovou.

Za určitých okolností (spojeno i s očekávanou četností výkonu liturgie) se některé z věcí tvořících mobiliář v kostele neponechají (např. historicky cenné předměty).

Praxe dokládá, že v těch případech, kdy se kostel přenechává ke světskému počestnému užívání bez zakotveného práva církve vykonávat obřady, tvoří mobiliář zpravidla už jen torzo z původně umístěného mobiliáře.

Vždy je na posouzení zvláště diecézního konzervátora, organologa a kampanologa, aby po dohodě se zástupcem převodce doporučili, zda umístěný mobiliář – resp. jeho část, ponechat či přemístit do jiného kostela či depozitáře - v případě, že se jedná o zapsané movité kulturní památky, je zapotřebí souhlasu příslušného krajského úřadu.

6. Aspekty ovlivňující proces převodu

6.1 Mnohvrstevný problém

Tato bakalářská práce se od počátečního nástinu všech souvislostí a východisek v úvodu, přes široký přehled úpravy problematiky v právu kanonickém a světském, navazuje na předešlou kapitolu již konkretizací faktorů (aspektů), které celou problematiku v mnohém ovlivňují. Lze vyzorovat, že vždy zcela neopakovatelnou vzájemnou kombinací těchto aspektů, stává se každý jednotlivý případ zvažovaného převodu do jisté míry originálním jevem, přičemž v mnohém paradoxně jevem typizovaným, neb podstata oné struktury bývá obdobná.

Lze připustit, že vším tímto prolíná – silněji či méně silně, duchovní rozměr místa, kde je kostel vystavěn, tj. pochopitelně i vlastní křesťanská podstata slavení Boha.

Na celou problematiku užívání a event. převodů kostelů lze nahlížet v rovině

- vlastního projednávání konkrétní žádosti zájemce o nabytí vlastnictví, případně o dočasné užívání kostela svojí osobou (formou výpůjčky nebo nájmu),
- nazírání a promyšlení problematiky církví neužívaných kostelů obecně.

V této souvislosti je dobré ujasnit si, že pro účely této práce pojem „*neužívaný*“ kostel autorka práce používá k označení stavu, kdy kostel potřebě farnosti

- neslouží vůbec, a to delší dobu: např. z důvodu stavebnětechnické nezpůsobilosti kostela nebo z důvodu de facto neexistence farního společenství, které by kostel mohlo užívat, ačkoli kostel je k tomuto užívání jako budova způsobilý;
- slouží občas, spíše výjmečně: jde o případy bohoslužeb konaných v daném kostele ojediněle, např. o svátek patrona kostela, mše během doby vánoční či velikonoční aj.
- Zvláštní kapitolou jsou kostely (zejm. filiální), kde se sice pravidelně slouží mše sv. např. 1- 2x měsíčně, ale je v zásadě jediným projevem života farnosti navenek - vlastní život farnosti jako společenství se v tomto místě jinak nerealizuje.

Tyto shora vymezené „typy“ kostelů tvoří v některých vikariátech například litoměřické diecéze skupinu kostelů nejpočetnější.

6.2 Konkrétní aspekty rozhodnutí

Bylo již řečeno, že aspekty, které vstupují do procesu projednání žádostí různého druhu a vnitřně jsou dále rozlišeny, vzájemně se kombinují a ovlivňují. Každý jednotlivý případ zvažovaného převodu je do jisté míry originálním a současně co do hlavních rysů typizovaným jevem, neb podstata oné struktury jevu bývá obdobná.

Autorka na základě poznatků z jí dostupné praxe rozlišuje v zásadě aspekty spíše

a) **trvalého rázu (tendence)**, historicky a demograficky podmíněné, zejm.

- poměrně hustá síť kostelů v našem státě, zčásti ne zcela využitá (např. v litoměřické diecézi až z 40% celkového počtu tamních kostelů)
- nízký počet věřících, resp. aktivních katolíků (situace odlišná v
- nedostačující počet kněží, neodborná vybavenost laiků ve farnosti atd.
- sekularizovaná společnost v ČR, mnohdy s nepochopením pro potřeby církve
- posvátná povaha kostela,

b) **proměnlivé**, zejm.

- situace konkrétního kostela: tj. význam kostela z hlediska umělecko-památkového, vč. liturgických aspektů, úroveň stavebně architektonická a míra stavebnětechnické devastace objektu, role kostela v životě farnosti, případně diecéze (např. významné poutní místo aj.) atd.
- farnost (zpravidla ex currendo): pastorační potenciál farnosti, vč. perspektiv, její finanční situace a ekonomické možnosti farnosti, vč. lidských kapacit, vztah farnosti a obce, v níž se kostel nachází (nemusí být nutně zájemcem), velikost a úroveň farního společenství (živé či tzv. zbytky svatého Izraele)
- osoba zájemce (obec, město nebo fyzická osoba, event. občanské sdružení, obchodní společnost)
- pohnutí zájemce, důvod zájmu: někdy výlučně jeden, často kombinace více, např. potřeba sjednocení vlastnických vztahů (kostel v areálu nemovitostí zájemce), opravdový zájem o památku - snaha zachránit objekt, prioritním hlediskem možnost příslibu dotace na opravu, event.. pragmatický důvod, kdy kostel „kazí“ dojem z obce (zájem o samotný kostel je vedlejší), „emocionální a duchovní“ - snaha o oživení místa, kulturní využití aj.

- obec, v níž se kostel nachází – která může a nemusí být zájemcem, velikost a ekonomické zázemí obce, dlouhodobé trendy vedení města, obce (podpora umění či sportu atd.), zda probíhá nějaká investiční akce (napovídající o event..reálnosti záměru převodu), zda město splácí půjčku, jaká je skladba a původ obyvatel (zda starousedlíci či „náplava“), dosavadní spolupráce s farností – ano či ne
- osobnost kněze, resp. administrátora: jeho osobní stanovisko k převodu, schopnost vyjednávací, jeho pověst a „charisma“, dílčí lidské kvality (drží slovo, schopen argumentovat), zda „konzervativec“ či „liberál“, pastýř či organizátor, zda v obci známý; event. vzájemný vztah duchovního a administrátora in materialibus farnosti
- aktivity občanských sdružení, spolků, event. „obrozenců“
- osoba vikariátního stavebního technika či jiného iniciátora stavebních aktivit
- obecně deklarovaný postoj ordináře a kněžské rady k převodům (i ten proměnlivý)
- profesionalita a osobní vklad „vyjednavče“ převodu ve farnosti i na kurii
- profesionalita odborných pracovníků kurie.

Tyto jedinečné, přesto v něčem opakující se situace, je zapotřebí v tomto procesu zdokumentovat, uvážlivě v jednotlivých odborech posoudit a koordinovaně předat v podobě jediného výstupu pro rozhodnutí ke každému jednotlivému případu.

6.3 Poznatky z praxe - doporučení

O každém z uvedených hlavních zejména proměnlivých aspektů by bylo možné blíže se zabývat, ale to by už překročilo rámeček a smysl této práce

.

Pro účely práce lze shrnout tyto praktické poznatky, případně i doporučení:

- nejčastějším zájemcem o převod bývá obec (město): podléhá režimu zákona o obcích, tj. hospodaření s majetkem je podřízeno kontrole (na rozdíl od občanských sdružení – tam lze doporučit maximální výpůjčku). Pro převod kostela je nicméně podmínkou souhlas zastupitelstva (různě složeného), tj. nelze podcenit způsob, jakým se zastupitelstvu objasní posvátná povaha převáděné budovy a z toho vyplývající požadavky církve, jako převodce.

- Osobní jednání se zástupci obce (ale též s každým zájemcem obecně) je zpravidla lepší, než korespondenční způsob vyjednávání smlouvy.
- není bezvýznamné prověřit si nálady v zastupitelstvu, obezřetnosti je zapotřebí při náhlém zájmu obce o kostel v místě, kde až dosud žádná spolupráce či kontakty v zásadě nebyly, event. byly spíše nevstřícné; u obce, města lze očekávat převod jen darem (resp. převod za „symbolickou“ cenu)
- fyzická osoba jako zájemce má jasný záměr, jak s budovou naloží – často jde o případy, kdy nabytím kostela zájemce posiluje své dosavadní vlastnické vztahy v místě; jednání o převodu v těchto případech složitější, nicméně konstruktivně a profesionálně vedená; výsledkem je zpravidla převod v podobě daru kostela a prodeje zastavěného či souvisejícího pozemku, často doplněno o peněžitý dar církvi.
- Za stávajících podmínek se jeví účelným, aby vyjednávačem a autorem konečné podoby smlouvy by měla být v zásadě tatáž osoba (resp. jediný tým), optimálně na úrovni kurie – výhodou je lepší koordinace procesu a lepší uplatňování jednotné linie postupu v obdobných případech (žádoucí i s ohledem na předvídatelnost jednání církve navenek), potřebný je též jistý odstup od projednávané věci.
- V případě, kdy zájemce poptává kostel též s ohledem na stávající dobré vztahy s farností, resp. s osobou administrátora, je vhodné toto jednání budoucích stran smlouvy z kurie jen koordinovat, tj. ponechat těžiště jednání na úrovni žadatele a zástupce farnosti.
- Zkušenosti potvrzují, že empatie pro konkrétní potřeby zájemce se v procesu vyjednávání vyplatí, malým ústupkem lze získat mnohé výhody. Zájemce si cení zejména praktická doporučení církve co do vlastního budoucího nakládání s kostelem, taktéž bližšího vysvětlení ne zcela standardních pojmů ve smlouvě.
- Postoj statutárního zástupce farnosti, která je vlastníkem kostela, je zásadní – on nejlépe zná situaci v místě. Koordinace s odbory a specialisty kurie je nicméně nezbytná – z důvodu odborného vybavení, ale též s ohledem na potřebu jistého odstupu od osobního pohledu zástupce církevního vlastníka na daný problém.

Závěr

Práce se zabývá především právním základem problematiky převodu kostelů katolické církve v České republice, s důrazem na praktické dopady na život církve.

S ohledem na znalost reálné situace mnoha církevních vlastníků, zvláště farností na českém venkově (především v litoměřické diecézi) zamýšlí se autorka nad možnostmi, které stávající právní úprava (tedy právo kanonické a právo občanské) církvi nabízí k částečnému řešení tíživé situace řady těchto subjektů; zvláště pokud jsou vlastníky kostelů dlouhodobě neužívaných nebo dlouhodobě neudržovaných.

Autorka si je si vědoma jisté omezenosti nazírání tohoto problému svojí osobou – je totiž dílem profesionálně vtažena do problému, neb aktivně do tohoto procesu jako právník církve vstupuje. Připouští rovněž, že vzhledem k tomu, že s životem církve je její život spojen jen několik málo let, nemusí její názory na tuto problematiku nalézt u části společenství církve pochopení.

I proto jako jistý korektiv svého uvažování využívá prioritně samotnou dikci příslušných ustanovení kodexu, zvláště pak kánonu 1222 (CIC/1983), který mimo jiné specifikuje, za jakých okolností lze kostel předat ke světskému užívání.

Autorka bere v úvahu též samotné křesťanské východisko problematiky, tj. poznatek, že podstatou onoho slavení Boha (resp. Nejsvětější Trojice) – jež se především odehrává v kostele jako posvátném místě, je pouze a především osobní vztah každého křesťana ke Kristu. Tento poznatek, opřený o slova apoštola Pavla o „*živých kamenech, z nichž se staví duchovní chrám*“⁷⁶, by měl církvi pomáhat v každé jednotlivé situaci posoudit, nakolik je pro církevního vlastníka v daném místě ještě opodstatněné držet kostel (jako vlastník), už ho jen užívat po dohodě s vlastníkem) pro „*dosahování sobě vlastních cílů*“⁷⁷, případně ho už ani neužívat.

Přestože samo zařazení pojednání o kostele jako posvátném místě v CIC/1983 napovídá, že stránka vlastnictví kostela je při naplňování posvěcující služby církve zcela vedlejší, četnost existujících vlastnických vztahů církve ke kostelům neodpovídá na mnoha místech naší země reálné pastorační situaci ve farnostech – ony *živé kameny ke stavbě duchovního chrámu* na mnoha místech nelze nalézt, resp. obtížně. Ano,

⁷⁶ Srov. 1 P 2,4-5

⁷⁷ kán. 1254 § 1 CIC/1983

bezpochyby jde o tradici vlastnictví kostelů církví po dlouhá staletí, je ale otázkou, zda v současné ekonomické situaci, kdy církev již nemá své patrony, je namístě zvláště u malých farností, všechny tyto kostely nadále ve vlastnictví v držet.

S ohledem na fakt, že tento problém se netýká církve jen okrajově a ojediněle, bylo by na místě zabývat se jím s patřičnou důkladností, systémově a postupně jej blíže zpracovávat – stanovit doporučující postupy, vykládací pravidla, meze přípustnosti.

K dnešnímu dni nicméně v tomto směru žádné konkrétní kroky či prohlášení vedení církve autorka nezaznamenala.

S ohledem na tato zjištění, nelze proto práci autorky vnímat jako analýzu stavu, který by byl dán aplikací či rozpracováním již vyslovených postulátů nebo metodiky církve pro tuto problematiku. Tyto postuláty a metodika dána nejsou.

Nepochybné a prospěšné je alespoň to, že nezbytně nutný základ procesu uzavírání smlouvy je v zásadě dán, a to zákonným rámcem (CIC/1983 a OZ); základní postuláty pro situaci převodu právo zakotvuje. Pro smlouvu o převodu, jež by plně pokrývala potřeby církve jako převodce kostela, toto ale nepostačí. Musí se proto využít dispozitivních ustanovení zákona, zvláště pro ta ujednání, která se týkají práva církve na výkon jí svých vlastních obřadů v kostele, který už nebude církví vlastněn.

S ohledem na stávající ne zcela systematický způsob přístupu k této problematice se pak částečně zřejmě liší i podoba projednávání smluv v jednotlivých diecézích – autorka měla možnost o problému hovořit zběžně s několika kolegy právníky biskupství, přičemž shoda byla v zažité praxi smluv pokrývající „nezbytně nutný“ obsah, ale v řadě ujednání – poměrně zásadního významu, se přístup ke smlouvám liší.

V mnohém to samozřejmě odpovídá realitě každé z diecézí, ale lze tvrdit, že v mnohém se přístup k těmto tzv. dalším ujednáním smlouvy, týkajících se pro církev klíčových pojmů (*posvátná budova, počestného světského užívání* aj.) liší. Mnohá ustanovení a zvláště jejich bližší vymezení ve smlouvě pak v dosavadní praxi závisí především na přístupu jednotlivých právníků, než na systémovém uplatnění zájmu církve, tedy realizací oněch vykládacích stanovisek a doporučení – tyto by objasnily bližší tendence a záměry církve v této problematice (alespoň na úrovni každé diecéze).

Právo světské dává církvi poměrně velkou možnost dispozitivních ujednání, která souvisí s předmětem převodu – tj. je především na církvi, aby v daných situacích

využila těchto možností a své odůvodněné požadavky do smlouvy od počátku vhodným způsobem prosazovala jako podstatnou náležitost smlouvy. Pro tato dispozitivní ujednání však potřebuje občasně právník bližší mandát, neboť jsou situace, kdy sám nerozpozná, zda z pohledu církve je zapotřebí na některých právech trvat a kdy už toto není zapotřebí.

Lze předpokládat, že jistá pravidla přístupu k této problematice jsou na úrovni každé diecéze neformálně dána; projevují se především při vlastním rozhodování poradních orgánů a diecézního biskupa samotného. Odůvodnění konkrétních stanovisek – rozhodnutí, jsou v zásadě známa jen členům těchto kolektivních orgánů (a diecéznímu biskupovi), navenek zveřejňována nejsou a proto nemohou posloužit jako vodítka pro obdobný případ dalšího převodu. Tento fakt, ve spojení též s malou četností konání těchto kolektivních rozhodnutí, činí celý proces převodu kostelů do jisté míry trochu nepředvídatelný. Právní jistota zejména zájemce o kostel je dlouhodobě oslabena.

Autorka přiznává, že by tato stručná vodítka, obecná doporučení či teze přivítala, neb by proces byl podložen především mocí „úřadu“ v církvi. Zejména duchovní rozměr vyjádřeného stanoviska, jeví se pro právníky potřebný, neboť se z pohledu světského práva jedná o specifický převod, převod posvátné „věci“; nadto pohled odborníků kurie bývá do značné míry zkreslen jejich profesionálním zájmem.

Lze shrnout, že stávající praxe řešení problematiky převodu kostelů není stavem optimálním a zdaleka ne systémovým – z hlediska skutečných potřeb církve.

Touto potřebou církve má být nutně hledisko již shora uvedeného plnění misijního poslání církve, přičemž vlastnictví kostela není nutnou podmínkou pro plnění tohoto poslání. Převody se sice v diecézích realizují, ale jsou spíše okrajovou záležitostí. V zásadě se způsob řešení převodu opakuje, ale stále jde o řešení případů ad hoc. Stávající praxe ani zdaleka nenapovídá, že by převod kostela byl výsledkem systematického usilovného snažení církve, v němž by převod vlastnictví byl jen jednou z mnoha pečlivě zvažovaných variant řešení dané situace a byl též řešením nejlepším. Získané poznatky napovídají, že ne zcela systémově se rozhoduje v zásadě toliko tak, že kostel se buď ponechává ve vlastnictví a výlučném užívání církve i nadále, nebo se předává do výpůjčky, event. se převádí do vlastnictví jiného subjektu (darem)– zpravidla při zřízení věcného břemene. Převody se tedy prakticky zvláště v některých diecézích (litoměřická, plzeňská) už dlouhé roky realizují, ale jakoby „v tichosti“.

Jiné varianty řešení situace se v zásadě nerealizují, ač by jistě – s poukazem na jiné role kostela, mohly částečně řešení situace přinést (spolupráce s obcí atd.).

S ohledem na všechna v práci popsaná fakta a úvahy, zvláště s ohledem na rizika spojená s regulací postavení vlastníků kostelů, se autorka pozastavuje nad tím, proč církve v této oblasti již aktivně nekoná – byť alespoň v podobě systematického mapování možností. Přehlížení tohoto problému, zvláště na úrovni ČBK, nejeví se autorce postojem prozíravým, nadto odkládání řešení tohoto problému stojí už nyní církve hodně úsilí i finančních prostředků. Kostely, byť dlouhodobě neužívané pomalu chátrají a ztrácejí postupně sílu svého celkového „potenciálu“ pro případný převod. Řada kostelů je pak ve stavu, že už nyní je téměř nereálné převést je na jiného.

Přiznání si faktu, že v daném místě není zapotřebí vlastnit kostel, není vždy totožné se situací, kdy církve tento kostel už nebude užívat pro své poslání.

Toto přiznání není porážkou či rezignací na misijní poslání církve – z pohledu autorky to napovídá mnohdy o pravém opaku: o sebevědomé a moudré církvi, která nežije ve vlastním uzavřeném světě, ale ve světě skutečném, kde je kromě jiného nezbytné kriticky hodnotit své možnosti. Církve, pokud má věrohodně hlásat svoji víru, měla by tyto změny zaznamenávat a postupně na ně uvážlivě reagovat, tímto se může stát věrohodnější.

V této souvislosti by autorka považovala za prospěšné, aby tato problematika nebyla řešena stávajícím způsobem – tedy případ od případu, ale aby byla církvi systémově rozpracována a pokud možno i aktivně realizována, a to s pochopitelnou uvážlivou a otevřenou podporou ordinářů (zvláště v některých diecézích).

Autorku se domnívá, že dosavadním ne zcela koncepčním přístupem k tomuto problému se církve sama zbavuje příležitosti zlepšovat vlastní pastorační práci – zejména dovnitř církve, ale též svoji dovednost komunikovat navenek. Díky nutnosti zajištění údržby a nutných oprav řady kostelů, vynakládá církve na mnohých místech úsilí, které by v případě včasného převodu kostela na jiného, mohla věnovat právě těmto zmíněným aktivitám.

S ohledem na shora uvedené lze soudit, že bez zjevné ochoty tento systematický trend podpořit též vahou úřadů v církvi, nedozná řešení stávající situace žádného významného posunu. Autorka zaznamenala, že řada duchovních v některých diecézích by toto otevřené a koncepční nahlížení problému vedením církve přivítala – jeví se na první

pohled sice jako opatření pragmatického rázu, ale ve své podstatě je podloženo samou podstatou misijního poslání církve, tj. nemůže být církvi ke škodě.

Z pohledu autorky nestačí jen k takovému počínání vyzvat, nýbrž i vytvořit předpoklady, aby se toto počínání nevnímalo jen jako doplňkové.

Ve své podstatě totiž problém není jen o nevyužívaném kostelu a jeho další budoucnosti - jde o mnohem více: o opravdivý pohled na život (části) církve samotné, na její schopnost reagovat na znamení doby, tedy i věrohodně hlásat evangelium.

Možná nad naivně, přesto právě tuto situaci vnímá autorka jako novou výzvu pro církve; řadě duchovních by se uvolnily ruce pro vlastní pastorační práci, pro poněkud zanedbávanou katechezi dospělých, ale též pro další sebevzdělávání a rozvoj sebe sama, tedy i celé místní církve.

Tato práce mimo jiné dokládá, že zákonný rámec pro řešení této problematiky a pro fungování církve i v těchto nových podmínkách (zčásti bez vlastnění kostelů), je bezesporu a poměrně široce nastaven. Jde tedy o to, nakolik tohoto zákonného rámce jako výchozího potenciálu, sama církve v dohledné době využije.

Seznam literatury a dalších zdrojů (právní předpisy)

- ARRIETA Juan I., Codice di diritto canonico, *Pontificia Università della Santa Croce*, 3.vydání 2010
- BERGER Rupert, Liturgický slovník, Vyšehrad, spol. s r.o., 2008 (s. 487-488), překlad Konzal V., Vokoun J. a Lochovský Z.
- CORIDEN, James A., GREEN Thomas J., HEINTSCHEL Donald E., The Code of Canon law – a text and Commentary (Commissioned by The Canon Law Society of America), Publisher by Paulist Press, 1985
- CZERNIN Jan, mgr. - Majetková práva obrocí, záduší a kostelů a jejich transformace dnes, *Revue pro církevní právo* číslo 6/97
- CHIAPPETTA Luigi, Il Codice di diritto canonico, Centro editoriale dehoniano 2011
- D'OSTILIO Francesco, Prontuario del Codice di diritto canonico, Libreria editorice Vaticana 1998
- DOUGLAS J.D., Nový biblický slovník, Návrat domů 1996 (s.980-981), překlad Koželuhová A. a kolektiv
- JÁGER Petr, Může kostel vlastnit kostel, právní poznámky k historické debatě o církevních restitucích, *Dějiny a současnost*, únor 2013
- KALNÝ Mojmir, Církevní majetek a restituce, Studie Občanského institutu, květen 1995
- Katechismus katolické církve, překlad z francouzštiny (Catéchisme de l'Église catholique) Kolářek J. SJ, Zvon, české vydavatelství a nakladatelství 1995
- Kodex kanonického práva, Úřední znění textu a překlad do češtiny, latinsko-české vydání s věcným rejstříkem, Zvon, České katolické nakladatelství, Praha 1994 (pro český text by prof. JUDr. ThDr. Miroslav Zedníček, 1994)
- SITARZ Miroslav, Podmínky zcizování církevního majetku podle CIC/1983, *Revue církevního práva/Church Law Review* 37, 2/2007, s.132-147
- ŠVESTKA Jiří a kol., Občanský zákoník I – komentář, 2.vydání nakladatelství C.H.Beck, 2008

- Změny v užívání kostelů, kriteria a pomoc při rozhodování o změně v užívání kostelů, (s. 6-8), 2003, Sekretariát Německé biskupské konference, Bonn (překlad originálu: Arbeitshilfen 175 Umnutzung von Kirchen, Beurteilungskriterien und Entscheidungshilfen 24. September 2003, Herausgeber: Sekretariat der Deutschen Bischofskonferenz Bonner Talweg 177, 53129 Bonn)

Právní předpisy

- zákon č. 218/1949 Sb., o hospodářském zabezpečení církví a náboženských společností státem ve znění novel
- Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník ve znění novel
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
- Zákon 183/2006 Sb., o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon) ve znění novel
- Zákon č. 20/87 Sb., o státní památkové péči ve znění novel (znění ze sbírky zákonů)

Seznam použitých zkratek

- ACTA = Acta Curiae Episcopalis Litomericensis
- CIC/1917 = Kodex kanonického práva z r. 1917
- CIC/1983 = Kodex kanonického práva z r. 1983
- ČBK = Česká biskupská konference
- KKC = Katechismus katolické církve
- LG = věroučná konstituce „Dei Verbum“, 2. vatikánský koncil
- NOZ = tzv. nový občanský zákoník OZ – občanský zákoník
- SC = konstituce o liturgii „Sacrosanctum concilium“, 2. vatikánský koncil
- Ex = Kniha Exodus
- Mk = Evangelium podle Matouše
- J = Jan
- 1 Kor = První list Korintským
- 2 Kor = Druhý list Korintským
- Ef = List Efezanům
- 1 Petr = První list Petřův
- Žid = List Židům
- zejm, = zejména
- ev./event. = eventuálně
- resp. = respektive
- ustan. = ustanovení
- např. = například
- min. = minimálně

